

Tautosakos darbai 70, 2025, p. 123–151
ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.25.70.06>

Liaudies muzikanto Jono Širvio meninė raiška: antropologinis etiudas

GRAŽINA DAUNORAVIČIENĖ-ŽUKLYTĖ

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

<https://ror.org/02qr8jq33>

Lietuvos mokslų akademija

daunora@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-6005-297X>

Šiuo antropologiniu etиду siekiama eksponuoti faktus, amžininkų bei autorės pastabas apie Aukštaitijos krašto etnokultūros atstovo, dainininko ir griežiko Jono Širvio gyvenimą ir muziką. Šis Degučių kaimo¹ muzikantas (aukštaičių rokiškėnų šnekta – *muzikantas*²) uždaro vietiskumo dėka buvo išsaugojęs unikalų senojo folkloro paveldą. Etiudo autorė muzikologė nuo pat vaikystės vasaras leido Degučių kaime, senelių sodyboje, ir tiesiogiai bendravo, stebėjo bei įrašinėjo tolimo giminaičio J. Širvio smuikavimą ir dainas. Apibendrindama ilgamečio bendravimo patirtį, autorė atsižvelgia į biografinio bei etnografinio tyrimų praktikas. Socialinį aspektą papildo muzikologijos problematika, kurioje svarbi ir paties J. Širvio nusakyta jo muzikavimo esmė: „Griežiu visa ką iš galvas.“ Jo dainavimą ir griežimą persmelkė daugybė faktorių: gyvenimo aplinkybės, iš tėvo perimta autentiška muzikinio folkloro tradicija, kurią jis praturtino tapatybiniais plėtiniais. Į antropologinį etiudą integruotas ir platesnis Širvių giminės kūrybiškumo, įgimto gabumo diskursas, kuris skleidžiasi per pagrindinio herojaus sąsają su poetu Pauliumi Širviu bei autorės susitikimų su poetu įspūdžius.

1 Lietuvoje yra bent penki Degučių kaimai; etide kalbama apie Rokiškio rajono Obelių seniūnijos kaimą Degučius, įsikūrusius netoli Zarasų rajono ribos, 15 km į pietryčius nutolusius nuo Obelių miestelio (žr. VŽ-e).

2 Rašydama apie J. Širvį autorė renkasi vartoti šią tarminę žodžio formą.

Received: 04/11/2025. **Accepted:** 02/12/2025

Copyright © Gražina Daunoravičienė-Žuklytė, 2025. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Siekdama dokumentuoti J. Širvio muzikinę veiklą, gyvenimo faktus ir supras-ti, kaip konkrečiose socialinėse situacijose elgėsi šis Degučių kaimo muzikantas, autorė 2023–2025 m. apklausė pasirinktus Aleksandravėlės miestelio, Degučių bei Voverynės kaimų žmones. Aukštaitijos kaimo etnforo³ atvaizdą kuriančiai autorei buvo svarbu suprasti, kokią jį matė kaimo bendruomenė, kaip suprato ir aiškino įvy-kius, – tai visada praturtina antropologinio pobūdžio stebėseną ir apžiūrai suteikia autentiškumo, tiesiogiškumo.

Šio pasakojimo diskursas paremtas ilgamete autorės bendravimo su Širvių gi-mine patirtimi. Be to, pastaraisiais metais autorė ne kartą kalbėjosi ir už tai nuo-širdžiai dėkoja J. Širvio dukrai Veronikai Širvytei–Viršilienei (gim. 1944) ir anūkui Leonui Viršylai⁴ (gim. 1962), suteikusiems vertingų duomenų ir dokumentų⁵. Už tikslus biografinius duomenis straipsnio autorė dėkoja Širvių giminės „medį“ nuosekliai dokumentuojančiam Obelių gyventojui Artūrai Širviui. Trečiasis etiu-do šaltinis – paties J. Širvio autentiška rokiškėnų šneka papasakota gyvenimo istorija, išsakydas⁶, į magnetofono juostą įrašytas 1972 m. Violetos Žilinskaitės (1988: 110–112). Etiudo diskurso orbitoje figūruoja tam tikras sociokultūros, mu-zikologijos bei etnomuzikologijos tyrimų praktikuojamų instrumentų kompleksas. Įvairiomis žvalgos kryptimis autorė siekia dekoduoti muzikanto J. Širvio socialinės gyvensenos bei muzikinės saviraiškos vaizdinį. Tokio pobūdžio tematika pamažu pelno vis didesnę muzikologų bei etnomuzikologų dėmesį. Tai V. Žilinskaitės (1988), Evaldo Vyčino (1998), Gailos Kirdienės (2000, 2005, 2015), Tomos Gra-šytės (2016) ir kiti tyrimai.

-
- 3 Izalijaus Zemcovskio (1996: 17) siūlymu, etnforais (angl. *key figure*) vadinamos brandžios etninės kultūros asmenybės, tęsiančios konkrečios kultūros tradiciją, suformavusios tapatybinius savo meno ženklus ir kitoms kartoms perduodančios nepažeistą etninę tradiciją. I. Zemcovskis pabrė-žia, kad „etnforai–dainininkai nėra vienos natos ‘skaitytojai’, jie sukuria dainos ‘kūną’ ir atlieka savotišką dainos veiksmą“ (ten pat). Tokia charakteristika tinka Aukštaitijos krašto liaudies mu-zikantui J. Širviui.
 - 4 Motinos ir sūnaus pavardžių (Viršilienė ir Viršyla) rašyba skiriasi. Veronikos Širvytės pase, taip pat santuokos liudijime jos ir vyro pavardės rašomos su trumpąja *i* (Viršila, Viršilienė). Sūnaus Leono gimimo liudijime ir pase rašoma Viršyla.
 - 5 Su skelbiama medžiaga susiję etiniai klausimai išspręsti tokiu būdu: informacija apie autorės kalbintus pašnekovus yra nuasmeninta, etiu-de vadinant juos netikrais vardais, išskyrus Širvio dukrą Veroniką ir anūką Leoną. Jie su publikacijos tekstu susipažinę ir raštiškai patvirtino, jog neprieštarauja jos paskelbimui *Tautosakos darbuose*.
 - 6 Šią sąvoką taiko Bronė Stundžienė, turėdama galvoje individualizuotą ir neretai labai asmenišką žmogaus išsikalbėjimą, kurį prilygina „šiuolaikiniam kultūriniam tekstui su vienaip ar kitaip jame pasireiškiančiu folkloriškumu“ (2008: 28–32, 35). Taip pat žr.: Daugirdaitė 2006; Račiūnaitė–Paužuolienė 2011.

JONO ŠIRVIO SOCIALINĖS GYVENSENOS VAIZDINYS

Susipažinti su Aukštaitijos „unikaliu savaimingu liaudies talentu“ (Žilinskaitė 1988: 113) J. Širviu (1912.XII.27 – 1989.IV.02) padeda fotografo Klaudijaus Driskiaus perteikta patirtis ir jo daryta nuotrauka. Jis prisiminė:

1984 metų vasara. Lankydamas ir fotografuodamas charakteringus Sartų krašto žmones ieškau griežiančių smuiku. Peterburgskomis [armonikomis – G. D.-Ž.]⁷ grojančių daug, o smuikininkų nebėr. Užgirstu, kad Degučiuose gyvena Širvio Joniukas. Mano motociklo ratai aižo čia žvyruotą, čia molingą žvyrkelį Aleksandravėlės link. Palikęs Juozapavą, Dirvonus, pravažiavęs Keležerius ir Pavesejus, jau Degučiuose. Mane pasitinka griežtų veido bruozų moteriškė [žmona Marcijona, apie kurią dar kalbėsime – G. D.-Ž.]. Klausiu:

– Laba diena, ar čia gyvena Širvio Joniukas?

– Tuoį išeis, – atsako.

Pro mažos gryčiutės duris pamatau išeinantį nedidelį, labai gerų akių ir malonaus balso žmogutį. Prisėdam. Paprašau, kad atsineštų smuiką. Tokį ir nufotografuoju⁸.

Oficialūs J. Širvio metrikai nustebino, nes niekas Degučių kaime šio žmogaus nevadino Jonu – šaukdavo tai Joniuku, tai Justiniuku, Justinėliu, kaip kas norėjo. Atrodė, kad šiam žmogui vardas Jonas nepritinka, nes tikras kaimo Jonas juk turėtų būti drūtas, stiprus vyras – „iš stuomens ir iš liemens“ (plg. Žemaitės Vingių Jonas). Širvių Jonas buvo priešingybė – menkutis, nedrąsus ir kuklus žmogelis. Tokį jį prisimenu iš tų laikų, kai bent tris dešimtmečius kiekvieną vasarą atostogaudavau senelių sodyboje Lingavoje, Degučių kaime. Gretimame Voverynės kaime gyvenusi Onutė (gim. 1946) taip pat liudija, kad

šioje pusėje Joną Širvį visi vadindavo Širvio Joniuku. Tylus, ramus žmogelis, šiek tiek keistokas, Joniukas mėgęs ir drožinėti, pats buvo netgi pasidaręs smuiką. O jo žmona, Marcijona Kurlavičiūtė-Širvienė, kilusi nuo Kriaunų, iš Baršėnų kaimo, buvo smarki, vis šaukdavo ant jo ar kalbėdavo apie jį su panieka, nelaikė rimtu darbininku, savo tarpe sakydavo *Juonas*⁹.

Tačiau kitoje Degučių kaimo pusėje, arčiau senų kaimo kapinaičių ant kalnelio, kur palaidoti jo tėvai, Širvių Joną šaukdavo Justiniuku, Justinėliu – kaip

7 Albertas Vytautas Baika mini, kad iki XIX a. pabaigos Lietuvoje plito vienaeilės vokiškosios ir Vienos rankinės armonikos. Pastarosios XX a. ketvirtąjo dešimtmečio pabaigoje tapo retenybė, o vokiškosios visai išnyko. Tačiau paplito dviejų eilių vokiškosios – kai kur jos buvo vadinamos vargonėliais (Baika 1994: 23–28). Degučių kaimo žodyne vargonėliai reiškė fisharmoniją.

8 Iš fotografo K. Driskiaus el. laiško autorei (2023-12-10).

9 Iš autorės pokalbio su pašnekove (2024-05-23).

kas sugebėdavo švelniau pasakyti, nes atrodė, kad šio žmogaus kitaip ir negalima vadinti. Tai buvo sąsaja su jo tėvo Justino Širvio (1863.II.12 – 1938.IV.07) vardu. Tad etiude J. Širvys bus vadinamas tiek oficialiu, tiek Degučių bendruomenės suteiktais vardais.

Jonas Širvy, 1984 m. rugpjūtis.
Fotografavo Klaudijus Driskius¹⁰
(MFA F 51)

Kai iš arčiau matai ir dažniau tiesiogiai susiduri su J. Širviu, kyla įspūdis, kad susiduri su kažkuo jau pažįstamu. Mat šio žmogaus fizinė egzistencija, mentalitetas, charakteris stebinčiam primena žinomo literatūrinio herojaus atvaizdą. Kaktomuša susidūręs su Širvių Jonu negali nelyginti jo gyvenimo ir saviraiškos su Juozo Tumo-Vaižganto apysakos *Dėdės ir dėdienės* (1921–1922) Aužbikų Šiukšta Mykolu. Grubiame fiziniame pasaulyje jiedu tarsi dvasiniai dvyniai. Ko gero, ir apie J. Širvį galėtume kalbėti (šiam tekste ne vienu atveju ir kalbame) Vaižganto balsu. Abu buvo mažakalbiai, kuklūs, nuolankūs, kantriai dirbę daugybę užkrautų darbų. Ir Aužbikų Mykolas kaime buvo vadinamas mažybiškai. Abu buvo Rytų Aukštaitijos kaimo muzikantai, griežę skripkelėmis. Tik Vaižganto Mykoliukas čirpino savo pasidirbtą skripkelę ir dainavo „negudrią, bet jam pakankamą“ melodiją: – „Kai

10 Klaudijus Driskius pasakoja: „Joną Širvį 1984 m. aš fotografavau savo iniciatyva. Senieji liaudies muzikantai man buvo įdomūs. 1982–1998 m. Ignalinos, Utenos, Švenčionių, Zarasų, Rokiškio, Kupiškio rajonuose juos lankiau, fotografavau, kai kuriuos įrašinėčiau. Jono Širvio neįrašinėčiau, o Ginučių smuikininką Antaną Žygą 1983 m. įrašinėčiau. [Evaldo ir Daivos] Vyčinių iniciatyva 1997 m. rudenį radosi liaudies muzikantų stendas Lietuvos muzikos akademijoje, tame stende kabojo ir Jono Širvio nuotrauka.“ Iš Klaudijaus Driskiaus el. laiško autorei (2025-01-07).

noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju“ (Vaižg: 55). J. Širvio muzika tebegyvuoja amžininkų atmintyje, o įrašai saugomi Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (LMTA) Muzikinio folkloro archyve.

Vis dėlto keli dalykai skyrėsi: Mykoliukas buvo „gražiai išaugęs, storas juosmenyje, pečiuitas, daugiau kaip vidutinio ūgio“ (ten pat: 51). Jo išsižiūrėtą Severiutę nugvelbė tijūnas Rapolas Geišė. Širvių Justiniukas buvo menkutis, mažo ūgio, atitekėjusios Marcijonos išpūdžiu – bloznas, „suvalgęs, biednas, iškada buvo“ (Žilinskaitė 1988: 111). Kai kuriose Degučių pirkiose buvo savaip paniekintas, pasipūtęs kaimiečiai aukštaitiškai sakydavo: „Ai tas Janiukas, negabus darbams.“ Į pačias jis gavo „griežto veido stačiokę“ – Marcijoną Kurlavičiūtę (1907.III.16 – 2001.V.02). Sklido kalbos, kad ko nors neatlikęs arba pasislėpęs savo darbams už tvarto, jis gaudavo nuo jos, „tikros raganos“ (pasak kaimynų), lupiti. Bet niekas negalėjo pasakyti, kad tas Mykoliuko dvynys, Vaižganto žodžiais tariant, „būtų bet kada su bet kuriuo nesutikęs, susigynęs ar išsipravardžiavęs“ (Vaižg: 52). Širvių Jonas mažybinius vardus Degučiuose užsitarnavo panašiai kaip Vaižganto Mykolas – už savo švelnumą, drovumą, pagarbumą ir nusižeminimą: „Visame Aužbikų kaime nevadino jo Mykolu, tik Mykoliuku, ir nelaikė rimtu darbininku“¹¹ (ten pat: 53).

Pasakojamos skirtingos istorijos apie Justinėlio motinos Onos Šakalytės-Širvienės ligą ir mirtį. Dukra Verutė Viršilienė tvirtina, kad abu jos seneliai (Jono Širvio tėvai) buvo labai tikintys, ypač močiutė. Sakoma, kad ji buvo įstojusi į prie bažnyčios veikiančią pranciškoniškojo pamaldumo bei tarnystės tikinčiųjų būrelį ir ant juosmens ryšėjo „šventą“ juostą¹². Dėl O. Širvienės pranciškoniškos juostos vyras Justinas labai pyko ir uždraudė ją ryšėti. Kaip pasakojama, po to Ona išprotėjo: ji draskydavo kūną, rankas, bėgdavo iš namų ir šaukdavo: „Martynai, traukis!“ Šeima su ja labai vargo¹³. Tačiau Justinėlio pasakojime girdime kitokią motinos ligos istoriją:

Kai aš da mažas buvau, šulinia ritinys sutrankė motinai galvą. Septyniolika metų ana gulaja un patala. Atamenu, kai užeidava priepaliai, blaškydavas, rėkdava. Mirė viškai sutraukta (Žilinskaitė 1988: 110).

.....
11 J. Širvys, V. Žilinskaitės apibūdinimu, buvęs „skvarbiom rugiagėlių akim“ (Žilinskaitė 1988: 106). Vaižgantas taip pat pabrėžia Mykoliuko akis: „Viską taisė mėlynos jo akys, tokios ramios ir lipšnios, jog už vienas jas negalima buvo jo kitaip šaukti kaip malonėjamu žodžiu“ (Vaižg: 51).

12 O. Širvienė greičiausiai priklausė šv. Pranciškaus Asyžiečio apie 1209–1210 m. įsteigtam, vėliau ir Lietuvoje plitusiai tretininkų, arba pranciškonų pasauliečių, ordinui (iš pradžių vadintam Atgailos brolių ir seserų ordinu). Susituokusių pasauliečių brolių ir seserų gyvenimą papildė vienuoliško gyvenimo požymiai. Vienas iš tretininkų (nuo 1978 m. jie vadinami pasauliečiais pranciškonais) ženklų buvo balta vilnonė juosta.

13 Liudijama pagal J. Širvio dukros V. Viršilienės (Širvytės) prisiminimus. Iš autorės pokalbio su Veronika Viršilienne (Širvyte; Degučiai, 2023-11-14).

Širvių giminėje ir tarp kaimynų klaidžioja ir trečioji Onos ligos priežasties versija – kraujomaiša. Abu jos tėvai buvo kilę iš tos pačios giminės: tėvas buvo Antanas Šakalys, o motina – Marijona Šakalytė.

Justinėlio šeimos atrama buvo tėvas¹⁴ – kriauciūs Justinas Širvys¹⁵. Sūnaus pasakojimu, jis

[m]akėja smuiku griežt, guvus žmogus, akuratas buva. Oho, kaip anas onora turėja, jėme pačių ne bet kakių, a devynialikinį. Dalta strainas vyras buva, da ir geras žmogus buva – žmonių sergunčių neišveže – sąžines turėja. Tegul pas mani numirs, aš jas neišsižadėsiu. Kad pri altoriaus surišti – tadu mylat visą amžių turi, sakydava. Dabar tai vis naujų, šviežių ima (kaip kam šviečia?!). Tėvas turėja varganėlius. Atsidara, būdava, lungus, pati išeina bažnyčian, ir tadu groja švintas giesmes. Turėja ir partepijonų nebrungiai nuspirkįs (ten pat).

„Nebrungus partepijonas“ turbūt buvusi senesnių, geresnių laikų realybė, nes Justinas Širvys ilgai bernavo ir ženijosi jau baigdamas penktą dešimtį. Išgirdusi apie fortepijoną, jo anūkė Verutė vėliau tik skėščiojo rankomis, replikavo, „kurgi ti senelio partepijonai“ varganoje troboje, niekada net nesapnavusi tokių dalykų¹⁶.

Gležnam, menkučiam, nedrąšiam pusiau našlaičiui Justiniukui augti ir bernauti nebuvo lengva. Kaip pats pripažino, nelengva vaikystė be moteriškos buvo, tik paūgėjus reikėjo pjauti šieną, arti, dirbti visokius ūkio darbus, kaime liko savaip nepripažintas, užguitas. Niekas, net dukra Verutė, nepatvirtino, kad jis būtų lankęs Aleksandravėlės pradžios mokyklą. Abejotina, ar jaunystėje iš viso jam teko dalyvauti kaimo jaunimo vakarėliuose ir ar pagal XX a. pirmos pusės Šiaurės rytų Aukštaitijoje galiojusius papročius jis buvo viešai „inrašytas, išventintas į bernus ar vyrus“¹⁷ (Šaknys 1996: 116). Degučių kaimo jaunuomenės vakaruškas prisimenanti senolė Irena Bagdonienė pasakojo: „Po vakaruškos visą vakarą iki aušros šokdinęs kavalierius

14 Rašant apie J. Širvio tėvą renkamasi vartoti tarminę žodžio formą *tevokas*.

15 Justino ir Onos Širvių šeima nebuvo gausi: jie turėjo sūnų Joną ir dvi dukteris – Pauliną (mirė būdama septynerių) ir Ligiją (mirė dvidešimt trejų). Jono Širvio vienturtė dukra Veronika išaugino tris vaikus – Leoną, Bronę ir Antaną (mirė dvidešimt dvejų); anūkai Leonas ir Bronė kiekvienas išaugino po keturis vaikus. Tad šiandien Jono ir Marcijonos palikuonys – tai 8 anūkai ir 22 proanūkiai.

16 Iš autorės pokalbio su Veronika Viršiliene (Širvyte; Degučiai, 2024–12–28).

17 „Šiaurės rytų dalyje taip pat žinomi *unrašymas* bei lotyniškos kilmės *skribcijos*, *inskrībijos* (lot. *scribere* – rašyti)“ (Šaknys 1996: 116). Aukštaitijoje, kai vaikas pirmą kartą pasirodydavo jaunimo vakaruškose, paprastai vykdavo jo „įrašymas į bernus“. „[V]aikinui atėjus į vakarėlį ('kuokynę') pirmą kartą, vienas iš bernų priedavo prie muzikanto, nutraukdavo muziką bei viešai paskelbdavo, kad bus 'prirašoma'. Vienas iš jaunuolių perpjaudavo simbolinį pantį tarp kojų ir vaikiną pakilnodavo“ (ten pat: 130). Tapęs „vyrų“, jaunuolis gaudavo teisę lankytis to kaimo (dažnai ir kitų) jaunimo sueigose, galėjo šokdinti merginas ir turėti draugę. Samdant muzikantą arba organizuojant apšvietimą, jam reikėdavo prisidėti pinigais (žr. ten pat: 138).

palydėdava namo ir nieka nedarydava – nebučiuodava.“¹⁸ Jausmus jie reiškė eilėmis ir laiškais. Justiniukas rašyti nemokėjo ir, matyt, bylojo „perleista“ per savo sielą jautria lyriška muzika. Tačiau simpatija arba to nesuprato, arba, kaip ir kiti, paniekino.

Anksti pasiligojus motinai ir po tevoko mirties Joniukas, augęs kone našlaitis, įkopęs į trečią dešimtį dairėsi į namus moteriškės. Į pačias gavo penkeriais metais vyresnę „stačiokę“ Marcijoną Kurlavičiūtę (1907.III.16 – 2001.V.02), kilusią iš neturtingos dešimties vaikų šeimos. Baršėnų kaime Kriaunų apylinkėse Kurlavičiai turėjo 7 hektarus žemės. Nuvykus pas Marcijonos tėvus, juodu per keturias dienas supiršo motinos giminaitis Jonas Šakalys iš Zirnajų kaimo. Jau norėjusios ištekti Marcijonos požiūris į sutuoktinį buvo „komercinis“ – kaip į darbininką. Vėliau ji liudijo, kad „anas negėrė, nesvalkiaja, darbštus buvo“ (Žilinskaitė 1988: 112). Sudėtinga Justinėlio vaikystė ir jaunystė atsiliepė tolesniam gyvenimui: jam nesisekė sudėtingesni darbai, tad ir dirbo labai paprastus.

Socialinės gyvensenos požiūriu, Degučių kaimo muzikantas Jonas ūkininkavo, o sovietmečiu buvo kolūkietis, kuris dirbo žemę, sėjo ir pjovė, šienavo pievas, turėjo savo pomėgius, amatus, tačiau muzikavimas netapo jo pragyvenimo šaltiniu. Tai buvo apsukresnių, verslesnių, raštingesnių Lietuvos kaimų bei miestelių muzikantų, mėgusių pramogas, profesija. J. Širvys sovietmečiu dirbo Rokiškio rajono „Šviesos“ kolūkyje – Aleksandravėlės miestelyje įsikūrusios gyvulių fermos sargu. Saugodamas gyvulius, dažniausiai budėdavo naktimis, taip pat sargavo Kumpuoliuose. Įsivaizduojant šį kolūkio fermos sargą kyla didelė abejonė, ar tikri vagys tokio sargo iš viso būtų išsigandę. Neatsitiktinai jo sargavimu naudojosi kas tik galėjo, nes apgauti tokį žmogų buvo ne ką sunkiau kaip mažą vaiką. Iš Degučių kaimo kilusi Antanina prisimena:

Kai Jonas Širvys saugodavo kolūkio karves arti buvusiuose tvartuose, vakarais jis dažnai užsukdavęs pasėdėti į Sofijos namus, kurie buvo perdaryti iš buvusios Aleksandravėlės dvaro klėties. Šeimininkė paduodavo Jonui valgyti, o pati per tą laiką iš fermos parsinešdavo bent pusmaišį miltų¹⁹.

Romantiškos prigimties muzikantas neįsivaizdavo tokios niekšybės – jo meniškasis idealizmas gražino eilines pilko sovietmečio kolūkiečių gyvenimo situacijas. Kita kaimynė prisimena, kad Jonas, eidamas į naktinę sargybą, atsinešdavo ir savo skripkelę, ją palikdavo pas juos ant sienos kaboti, o vakarais atėjęs pagrieždavo²⁰. Dienomis po Degučių kalnelius Justinėlis gaudavo ganyti kolūkio karvių bandą. Kai ganydavo netoli paežeryje įsikūrusios sodybos, užeidavo pas šeimininkus, dažniausiai per vakarienę. Prie stalo tada būdavo susėdusi gausi kaimynų šeima, kartu su

18 Iš autorės pokalbio su Irena Bagdoniene (Žuklytė; 2023-12-05).

19 Autorės pokalbis su Antanina (Aleksandravėlė, 2024-05-16).

20 Autorės pokalbis su Degučių kaimo gyventoja (Aleksandravėlė, 2024-04-08).

jais Justinėlis taip pat gaudavo „bliūdėlį zacirkos“. Kartais šeimininkė jam atriėkdavo duonos, užtepdavo taukų ir vaišindavo. Dėkodamas Justinėlis duoną mielai pasiėmdavo nakčiai arba suvalgydavo vietoje. Šėimos tėvas daugiau žinojo apie kaimynų Širvių gyvenimą. Kadangi Marcijona buvusi pikta ir skūpi moteriškė, vis bardavo ir visai pūdydavo savo vyrą, jis su širdgėla sakėdavęs: „Jei yra Dievas, tai jis tikrai nubaus Širvienę“, kuri mažai rūpinosi vyru²¹.

Istorijos apie vyro „badmiriavimą“ ir Marcijonos „raganavimą“ tarsi gyvojo folkloro dalis iki šiol klaidžioja Degučių kaimo pirkiose. Dar šiandien kaimiečiai mena tokių istorijų aidą ir pasakoja, kad, kai M. Širvienė iškepėdavo kiaušiniėnės sau ir dukros šėimai, Jono prie stalo net nekviesdavo. Jiems pavalgis, jis ĩmdavo duonos riekelę ir išdažydavo riebaluotą keptuvę. Širvių dukra Veronika stebisi tokiomis kaimynų apkalbomis ir pasakoja, kad jų šėima visada valgydavo kartu, o tėvas jai, vaikui, kartais net duodavo saldaių. Bet jis visada buvo užimtas, visada kažką dirbo ir vieninteliam savo vaikui dėmesio skyrė nedaug. Kaip su nuoskauda pasakoja dukra, „tevakas nei pakalbėt, net pažaist ar šiaip padraugaut neužauklėjo“²². Paplitusią nuomonę, kad M. Širvienė neduodavusi Jonui valgyti, bendruomenės narė Aldona taip pat neigia ir tvirtina, kad jis pats buvęs keistokas, tai gal žmonėms taip ir atrodė. Keptuvę su duona išdažydavęs ne dėl maisto trūkumo, o kad jam taip patėkdavęs, šis paprotys buvo paplitęs daugelyje Degučių kaimo pirkų. Vis dėlto dukra pripažino, kad po tėvo mirties namuose kurį laiką vaidenosi ir kaimynai tai interpretavo savaip:

Vos tik atsigula nakčiai, pradeda virtuvėje trinksėti, bildėti, lyg kas kurtų pečių, kilnotų puodų dangčius. Kaimynai šiuos pasakojimus aiškinosi, kad tai mano nabašnikas tėvas valgio ieško²³.

Tarpukariu Širvių šėima turėjo 10 ha žemės, sėjo miežius, sodino bulves, augino daržus. Gyveno kuklioje, ankštoje kaimo pakraštyje netoli kapinačių stovinčioje trobelėje, kurioje iki šiol gyvena dukra Verutė. Laukuose ganėsi dvi trys karvės, kieme tripinėjo vištos, tvarte kriuksėjo „kiauliai“, visus ūkio darbus nudirbo patys, dažnai parrisamdydavo ir svetimiems darbuose padėti. Niekas nematė, kad Širvių Jonas būtų jodinėjęs žirgais, sėdėjęs smuklėse, rūkęs ar girtuokliavęs. Tačiau važnyčiojo, arė, pamelždavo karves, pjovė ir į kupetas vertė šieną, o malkas sukraudavo ypač gražiai. Jis turėjo nuosavą adatą ir siūlą ir pats susilopydavo, kas buvo reikalinga. Kai prireikdavo važiuoti pirkti ar parduoti į Obelių turgų, Marcijona visuomet sėsdavo į ratus ir važiuodavo sykiu. Nes kai po vestuvių, į vežimą įsidėjęs „kiaulį“, Justiniukas pats vienas nuvažiavo į Obelių turgų jį parduoti, jam grįžus „nebuvo nei

21 Atpasakojama remiantis autorės ir Antaninos pokalbiu Aleksandravėlėje (žr. 19 išnašą).

22 Iš pokalbio su Veronika Viršiliene (Širvyte; 2024-12-30).

23 Iš pokalbio su Veronika Viršiliene (Širvyte; 2024-05-15).

kiaulio, nei pinigų“ (ten pat). Galbūt todėl ta „bjauri boba“, kaip Marcijoną vadino Degučių kaime, buvo „du viename“: jai teko stumdyti, vaikyti namiškius, neretai ir pačiai nudirbti sunkius valstiečio ūkio darbus.

Jonas Širvytis su žmona Marcijona. Iš šeimos albumo

Širvių šeimos galva namuose visuomet buvusi Marcijona – ji it prievaizdas prižiūrėjo ir sprendė visus reikalus. Nuo įkyraus žmonos vadovavimo saviems darbams Justiniukas ieškodavo ramybės slėpdamasis už tvarto, lankydamas kaimynus ar gimines. M. Širvienė jį šaukdavo, bardavosi ir varydavo į nepabaigiamus ūkio darbus, kuriuos, žmonos palieptas, atlikdavo taip, kaip sugebėjo. Panašiai kaip Mykoliukas, „žodžio netaręs, nepaprieštaravęs“ (Vaižg: 117), likimo „kryžių“ Justinėlis nešė nuolankiai, nesiskųsdamas, neaimanuodamas. Svetimieji už darbus jam dažniausiai neatsilygindavo, o samdę kaimynai manė, kad užteks ir menko užmokesčio, todėl tokį ir mokėdavo. Kai 1961 m. ištėkėjo vienintelė dukra Verutė ir į ankštą, skurdžią pirklių užkuriomis atėjo žentas Vladas Viršila, kai vienas po kito gimė pirmieji anūakai, Justinėlis susiprato išeiti. Prie namo susirentė priestatą²⁴, ten gyveno vienas iki mirties, ten buvo ir pašarvotas.

24 *Vaižganto Dėdžių ir dėdienių* Mykoliukas taip pat ilgai apsigyveno „Dėdės klėtele“ vadinamame tarpusienyje. Tai buvo tarp dviejų klėčių likęs tarpas, kurį „užbraukė“ dviem sienomis. Mykoliuko klėties „[s]ienoje kabojo nuo patrešusio kryžiaus nukabinta didžiulė Dievo munka (kančia), didžioji dėdės šventenybė, ir [...] jo paties jaunų dienų darbo skripkelė nutrūkusiomis stygomis“ (Vaižg: 118).

ARTI ŠIRDIES NEŠIOTA JUSTINĖLIO MUZIKA

Degučių kaimo liaudies muzikantas meniškai, savita technika griežė skripkele „iš atminties ir iš klausos“. Soluodamas gebėjo natūraliai įsijungti į stichiškai susibūriantį bet kokių instrumentų ansamblį. Liaudies dainas dainavo ne tik soluodamas pats vienas, bet kartu ir pritardamas smuiku, smuikuodamas. Dainavo prigimtaine „savita, vingraus ir puošnaus aukštaitiško dainavimo“ maniera, kokią, pasak Daivos Račiūnaitės-Vyčinienės, susikuria tik ryškios individualybės (2005: 157). Trečiasis jo muzikavimo segmentas buvo improvizavimas „meliodikais“ – tai Širvio žodyne greičiausiai reiškė fisharmoniją, kurią Degučių gyventojai meiliai vadino „vargonėliais“. Šioje garsų meno sferoje Justinėlis bandė atkurti bažnyčioje girdėtą muziką, galbūt ir savo tevoko Justino grojimą.

Paprašytas kurios kartu dirbusios melžėjos, J. Širvytė kartais sutikdavo pagroti per kokią vardadienį ar vietinį *bolių*. Savanoriškai smuikuodavo jaunimo pasilinksminimuose, Gegužinėse pamaldose (*mojavos, mojus*)²⁵. Elgėsi kaip pridera kaimo muzikantui, kuriam būtų buvę sarmata savų prašomam nesutikti, nes „muzikantų ir bendruomenės požiūriu, tikras tradicinis muzikantas visada noriai groja, net ir neprašomas, [...] jam atsisakyti nederą“ (Grašytė 2016: 225). Justinėlis nesibrangindamas dainavo, giedojo ir griežė skripkele kur paprašytas ar net neprašytas. Žinant Degučių gyvensenos įpročius sovietmečiu, sunku net įsivaizduoti, kad būtų gavęs bent kokią užmokestį už muziką. Niekas apie tai nei tuomet nekalbėjo, nei dabar kalbinami prisiminė. Net užklausta dukra Verutė atsižegnojo tokios minties. Regis, kad į Degučius tais laikais apskritai dar nebuvo atėjusi samdomo muzikanto mada, o Justinėlis juk buvo visos kaimo bendruomenės muzikantas. Muzikavimas buvo jo prigimtinis gabumas, pomėgis, kūrybiškumo išraiška, dvasios nusivalymas. Tikrai ne pragyvenimo šaltinis, jei apskritai jo muzika bus generavusi bent kokias pajamas. Liaudies muzikantų socialinę padėtį tyrinėjusi G. Kirdienė yra konstatavusi, kad, nuo XX a. pradžios Lietuvoje lėtai plintant samdomų muzikantų madai, kaimo ūkininkų statusas bendruomenės akyse buvo akivaizdžiai aukštesnis už liaudies smuikininkų statusą (2000: 204).

Muzikantą J. Širvį dar 1972 m. per Lietuvos valstybinės konservatorijos ekspediciją Obeliuose atrado ir jo muzikavimą įrašė Danutė Krištopaitė, Irena Cechanavičiūtė ir V. Žilinskaitė (KF 6003). Tuo metu įrašyta ir vėliau iššifruota J. Širvio daina „Kai aš jo jau“ (žr. 1a pav.) išsiskyrė itin gausiais smulkių muzikinių sintaksinių struktūrų variantais ir apėmė kelis šiam aukštaičių etnoforui charakteringus dai-

25 Gegužinės pamaldos, skirtos Švč. Mergelės Marijos garbei, Lietuvoje būdavo švenčiamos ne tik bažnyčiose ar prie koplytėlių, bet ir namuose. Šalia Degučių kaimo įsikūrusiame Aleksandravėlės miestelyje buvo meldžiamasi prie skulptoriaus V. Žuklio dovanotos Švč. Mergelės Marijos skulptūros, pastatytos netoli dvarvietės, gražioje vietoje ant kalnelio. Prie jos rinkdavosi Aleksandravėlės bažnyčios choro giesmininkai, vykdavo pamaldos, būdavo giedamos *mojavų* giesmės.

navimo ypatumus. Ši laisva, improvizaciška etninės tradicijos kūryba, paženklinta ne išmoktu, bet natūraliu „čia ir dabar“ kuriamos melodijos smulkiųjų submotyvų arba motyvų variantiškumu, gerai atspindi J. Širvio prigimtinį kūrybiškumą, pasirodantį dainuojant ar griežiant skripkele. Ieškodami profesionalių harmonijos faktūros analizės sąvokų, turėtume kalbėti apie melodijos neakordinių (neharmoninių) tonų variantus – užtūras, foršlagus, nachšlagus, įbėgančius tonus, įvairias puošmenas bei ornamentus (apdainavimus, melizmus).

Natūraliai atsirandanti įvairovė, turtinga tonų puošyba bei nestabilus metroritminis pulsas kuria itin laisvai, tarsi savaime besiplėtojančios, nenustygstančios ir nuolat atsinaujinančios melodijos išpūdį. J. Širvio dainavimo bei griežimo įrašai akivaizdžiai vykdė dar 1950 m. Valstybinėje konservatorijoje (dabar LMTA) Jadvygos Čiurlionytės pradėtų rengti folkloro ekspedicijų priesaką „kaupiti kas unikalų, kas nyksta, kas tipiška regionui ir dar nearchyvuota“ (Ramoškaitė 2000: 151). Pasak ekspedicijų dalyvio kompozitoriaus Felikso Bajoro, jie „ieškodavo žmonių, kurie dainuoja, groja tikra liaudies maniera, iš savęs“ [2]. Senovės dainininkų bei muzikantų folkloro įrašai, kaip holistinės sistemos elementas, patikimai reprezentuoja ir pačią etninės kultūros sistemą.

32. Kai aš jojau
Mg. 6003(48)

1. Kai aš jojau } 2
Per žalią girėlę }
Musilaušius }
Jutinus šakelę } 2
2. Kiek čia yra } 2
Jutinus medelius }
Daugiau laukia }
Gailių ararėlių } 2
3. Jutinus girulę } 2
Jutinus šakelę }
Jutinus šakelę } 2
4. - O! nemiršyt }
Jutinus šakelę }
Mėlyni apai }
Jutinus medelius } 2
5. Kad supytū }
Jutinus šakelę }
Jutinus medelius } 2
6. Jutinus }
Jutinus medelius }
Jutinus medelius } 2
7. Jutinus medelius }
Jutinus medelius }
Jutinus medelius } 2
8. Jutinus medelius }
Jutinus medelius }
Jutinus medelius } 2

Padainavo: Jonas Širvis, 1942
Dėkui d. Obelų apyl. kaimo r.
Mėnė: D. Širvinskis, D. Širvinskis ir J. Čiurlionytė
Mel. išf. L. Širvinskis

1a pav. Dainos „Kai aš jojau“ transkripcija. KF 6003(48), KTR 176(32)

Garso įrašą žr. Kai aš jojau per žalią girėlę · LMTA Muzikinio folkloro archyvas · omeka

1b pav. Dainos „A kur tu buvai, a želi mana“
transkripcija. Dainą 1974 m. Degučių
kaime, Lingavoje, įrašė Gražina Žuklytė.
KF 6245, KTR 170(58)

Garso įrašą žr. A kur tu buvai, a želi mana ·
LMTA Muzikinio folkloro archyvas · omeka

58 O kur tu buvai

Allegro

1. - O kur tu buvai,
O želi mano?
- Mažai, /
Poneli mana.

2. - O kur tu ten dirbais,
O želi mano?
- Mažai, /
Poneli mana.

3. - O su kuo tu kiojai maišelius,
O želi mano?
- Su kioje, su kioje, /
Poneli mana.

4. - O su ko tu šlavinėsi,
O želi mano?
- Su barzdele, su barzdele, /
Poneli mana.

Pardainavė: Jonas Lėnas, g. 1912m.
Degučių k., Obelų apyl., Rokiškio r.

Užrašė: G. Žuklytė, 1974 m.

Fot. paruošė: D. Krištopaitė,
mel. - d. B. Krištopaitė.

Prie Degučių kaimo folkloro įrašinėtojų šio etiudo autorė prisidėjo 1974 m. vasarą – baigusi pirmą kursą ir su etnomuzikologais išvykusi į folkloro ekspediciją Aukštaitijoje, Kupiškyje. Su sunkiu juostiniu magnetofonu apvaikščiojusi aplinkinius kaimus ir įrašiusi vertingiausią medžiagą, jau aiškiai žinojau, kokią muziką rinkti ir kad nevalia aplenkti savo tėvo gimtojo kaimo. Išgirdusi prašymą, ekspedicijos vadovė D. Krištopaitė ilgai nesipriešino, o paminėjus J. Širvį visiškai atlyžo ir palaimino naujų įrašų medžioklę. Nešina tuo pačiu konservatorijos magnetofonu nuo Rokiškio–Utenos plento pėdinau į senelio sodybą Degučiuose. Netrukus susisiekiu su Justiniuku Širviu ir senelių sodyboje ėmiau įrašinėti jo dainavimą bei griežimą.

Viena iš tuo metu įrašytų dainų buvo trumputė, kelių kupletų J. Širvio daina „Mergyte jaunuolyte“²⁶. Tai rokiškėnų krašto daina (žr. AM 430) su rytų aukštaitiams charakteringa kvartseksline intonacija (kvarta + didžioji tercija), ryškiu subdominantiškumu arba plagališkumu (žr. 3-ią melodijos taktą), taip pat su IV–(II)–I laipsnių slinktimi kadencijoje. Rašydama apie aukštaitių vėlesnių monofoninių dainų požymius – mažoriškumą, funkcinės harmonijos pojūtį, terckvintines, kvartsekslines intonacijas, garsaeilius su subkvarta, D. Račiūnaitė-Vyčinenė galbūt ir šios dainos pagrindu pabrėžė jų „tarpinę“ prigimtį (vienbalsis *versus* daugiabalsis

26 Nors Justinėlio dainos žodžiai buvo „Mergyte jaunuolyte“, tačiau plačiausiai paplito versija, pavadinta „Mergyčiute jaunuolyte“, su kur kas didesnės apimties žodiniu tekstu.

melodikos suvokimas) ir patogumą dainuoti pritariant kanklėmis (Račiūnaitė-Vyčinienė 2005: 151, 153). Justinėlio dainuojamą „Mergyte jaunuolyte“ (žr. Mergyte jaunuolyte · LMTA Muzikinio folkloro archyvas · omeka) etnomuzikologė Lijana Šarkaitė-Viluma, papildydama įspūdį, apibūdina taip: „Širvys labai vingriai ir manieringai veda melodiją, taiko daug melizmų, subtilių vibrato. Be galo gražiai dainuoja!“²⁷ Gretindama su kita 1974 m. užrašyta aukštaitiško muzikinio dialekto Justiniuko daina – „ponelio“ ir oželio dialogu „A kur tu buvai, aželi mana“ (žr. 1b pav.), L. Šarkaitė-Viluma pabrėžia aiškesnį garso įrašą, jame labai gerai girdimą J. Širvio tembrą, individualią dainavimo stiliistiką, garso „paėmimą“. Tai esąs tiesiog puikus pavyzdys, iliustruojantis Širvio asmeniškumą (ten pat). Dar 1972 m. V. Žilinskaitė impresiškai aprašė savo atrasto J. Širvio dainavimo keliamą įspūdį:

J. Širvys kiekvieną dainą atlieka lyg pirmąkart, sakytum nebuvo jos niekada anksčiau dainavęs. Įsitempęs ir nedrąsus, suklusęs jis tarsi tikrina ir apgalvoja kiekvieną natą, dažnai ne vietoj (vidury frazės) stabteli. [...] [I]mprovizuodamas vis dar kuria – prideda kokią naują užraitymą, nutęsia arba nukanda prabėgančias natas. O tas prikimęs, nestiprus ilgesingas balsas smelkiasi pačion sielos gelmėn (Žilinskaitė 1988: 107–108).

J. Širvio dainavimą reprezentuoja geros techninės būklės įrašas, apie 1983 m. (tikslų metų nenurodyta)²⁸ darytas Genovaitės Četkauskaitės ir Vytauto Puteikio (KLF 547/1–5/; įrašytos penkios dainos: „Oi, gėriau gėriau“, „Oi, toli toli“, „Žalias gražus miško ažuolėlis“, „Plaukįs laivelis“ ir „Šią naktelę per naktelę“). LMTA Muzikinio folkloro archyve esama ir vėlesnių, techniniu požiūriu gerai užrašytų J. Širvio dainų. Tai „Žaliam berži gegulė kukava“, „Jūs dainos dainelės“, „Iš Palangos žirgelį sau pirkiau“, „Skrido žąsys viso ryto“, „Ant tėvelio dvaro“, „Padainuosim sustojį“ ir kitos²⁹.

Kalbėdami apie J. Širvio griežimą turėsime pripažinti, kad jam, kaip ir XX a. pirmos pusės rytų Aukštaitijos instrumentiniam folkloriniam muzikavimui apskritai, būdinga „gražaus“ smuikavimo pajauta. Jautrų, savaip retorišką Justinėlio griežimą skripkele puošia minėtieji neakordiniai pagražinimai, įvairių atmainų foršlagai,

27 Iš Lijanos Šarkaitės-Vilumos el. laiško autorei (2023-12-11).

28 Apie 1983–1984 m. tuometinėje Valstybinėje konservatorijoje kalbėta, kad etnomuzikologai darys profesionalius J. Širvio muzikos įrašus ir išleis atskiru leidiniu serijoje „Dainų karaliai“. Užmojį sužlugdė negautas finansavimas. Nors būta gražių ketinimų, J. Širvio „koncertinės kelionės“ į Vilnių mitas tėra viena neišsipildžiusių svajonių.

29 Pastebėtina, kad pilniausias vokalinės ir instrumentinės J. Širvio muzikos įrašų komplektas saugomas LMTA Muzikinio folkloro archyve [1]. Jo dainų paskelbta fundamentaliame L. Burkšaitienės ir D. Krištopaitės sudarytame rinkinyje *Aukštaičių melodijos* (1990). Straipsnyje „Obelių krašto muzikantai“ E. Vyčinas (1998) taip pat yra paskelbęs 7 melodijas iš 1972 m. I. Cechanavičiūtės, V. Žilinskaitės ir D. Krištopaitės padarytų garso įrašų.

glissando, stilingi „padrebinimai“ (*vibrato*), mordentai ir kt. Panašius melodikos puošybos dėmenis vardino Genovaitė Četkauskaitė (1998: 31), rašydama apie šiaurės rytų Aukštaitijos dainavimą. Metroritmikos „rimbo“ neplakamas J. Širvio muzikavimas savo intonacijomis leidžia virptelėti tikram jausmingumui ir reikštis individualiam kūrybiškumui.

Etnoinstrumentologas E. Vyčinas niekada nebuvo gyvai susitikęs J. Širvio, bet iš įrašų šifruodamas melodijas gerai pažinojo Justinėlio muziką, jos pavyzdžių pateikė savo darbuose (ObKr: 803–809). Virtuiziškai smuikuojamame „Kazoke“ [Kazokas · LMTA Muzikinio folkloro archyvas · omeka] E. Vyčinas išskiria J. Širvio „pritaikytą skambinimą kairiąja ranka, rikošetą, *glissando* ir „mėtomą“ štrichą“ (1998: 641). Laisvą griežimą, „be jokių ritmo varžtų“, autorius pabrėžia ir kalbėdamas apie smuikuojamą šokį „An(t) kalno karklai siūbavo“. Šokio notacijoje nėra standartinio keturių dalių takto metroritminio „apynasrio“, stebima ametrika (žr. pavyzdžio antrąjį penkių dalių taktą), ketvirtinės puošiamos triolių „kilpa“, kvintolių, net sekstolių nėriniais. Autentišką J. Širvio smuikavimą išduoda dar keli ypatumai – perkusiniai padaužymai į smuiko dekos kampus, kuriuos liudija šio etiudo autorė, taip pat intonacinė bei ritmikos mikrochromatika, kurią mini Rytis Ambrazevičius (2020: 95). Panašius J. Širvio griežimo požymius G. Kirdienė (Siaurukaitė) išskyrė dar savo diplominiame darbe *Lietuvių liaudies priešpriešos žaidimai ir šokiai*:

Iš aukštaičių ypatingai laisvu griežimu išsiskiria Jonas Širvys. Jo Kadrilius yra $\frac{3}{4}$ [tridalio metro], su labai dažna metro kaita ir besikeičiančia forma (trys, keturi, penki taktai). Groja be pauzių (Siaurukaitė 1992: 93).

2 pav. Šokio „An(t) kalno karklai siūbavo“ melodija, transkribavo E. Vyčinas. Žr. ObKr: 806–807
Garso įrašą žr. Ant kalno karklai siūbavo · LMTA Muzikinio folkloro archyvas · omeka

Galimybė neklystamai identifikuoti konkretaus asmens lietuvišką (tradicinį) dainavimą ar griežimą išveda į naujo probleminio diskurso lauką. Augantis etno-

muzikologų dėmesys vadinamam pateikėjų „atlikimo stiliui“³⁰ (stilistikai) sutelkia dėmesį į tapatybinį individualaus muzikavimo sluoksnį, kurio „nėra natose“, ar tai, kas yra „už natų“, kas gimsta „tarp natų“ (Ambrazevičius 2020: 94). Užsimojęs tai tyrinėti, etnomuzikologas R. Ambrazevičius kalba apie objektyviai apibrėžiamus, išmatuojamus, interpretuojamus reiškinius – lietuvių tradicinio dainavimo stilistikos „mikroelementus“ – ir eksponuoja jų sąrašą (ten pat: 95). Tai būtų intonavimo dermiškumo ir harmoniškumo pojūtis, dinamikos psichoemocija, laisvoka metro-ritmika, mikroritmika, mikromoduliacijos, individualūs melizmatikos rinkiniai, charakteringa jų artikuliacijos maniera, taip pat individualus muzikavimo pobūdis. J. Širvio muzika vis dar laukia šių aspektų tyrimų.

Iššifruoti, konvencionaliais ženklais „užrašyti ant popieriaus“ etnomuzikinę medžiagą yra ne tik sunku, bet dažnai utopiška. Tradicinė notacija nefiksuoja daugelio svarbių liaudies muzikavimo aspektų – darnų bei ritmikos ypatumų, stokojame būdų fiksuoti savitą liaudiško dainavimo ar grojimo manierą. Spirale judantys fundamentalūs garsų meno procesai, pradedant nuo kaimo griežikų, o XVII–XIX a. suklestėjus profesionaliajai muzikai, šiuolaikybėje (XX a. pab. – XXI a. pr.) vėl pasiekė panašų, tik aukštesnį lygį, kurį apibendrina netradicinės styginių ar pučiamųjų instrumentų grojimo technikos. Notacijos problemą sprendę profesionalūs dabarties kompozitoriai susidūrė su vadinamųjų „išplėstinių technikų“ (angl. *extended techniques*) novacijomis, kai į Vakarų akademinę muziką įsiveržė alternatyvūs derinimai, tradicinių artikuliacijų modifikacijos ir buvo įsileisti roko, džiazo, popmuzikos, folkmuzikos, *world* muzikos ir kitų muzikos rūšių bruožai. Neužrašomos liaudies muzikos problemą aiškiai verbalizavo, anot Krzysztofo Droba'os, „tautiškiausias lietuvių kompozitorius“ F. Bajoras:

Kai dalyvavau ekspedicijose, mums liepdavo užrašyti tas dainas ant popieriaus. [...] Jei užrašai – į klasikos rėmus įdėjai, į metrą. Ženklaai klasikiniai, ir atliks tą dainą klasiškai, o ne taip, kaip dainuoja. Kaip dainuoja, neįmanoma užrašyti – čia yra tradicijos. Kaip ir Indijos muzikos neįmanoma užrašyti, eina iš kartos į kartą [2].

J. Širvio muziką suguldžius į lygios temperacijos sistemą, nužudomas natūralus jos darnos mikrochromatiškumas. Ją perrėžus neįautriais taktų brūkšniais, gyvybingas ritmikos „svingavimas“ natūraliai dūsta racionalioje notacijos sistemoje. Penklinėse rašalu užrašyti pagražinimai tampa formalūs. Tapatybinio muzikos folkloro

30 Sisteminės muzikologijos požiūriu, ši formuluotė prašosi korekcijos. Viena vertus, pribrendo laikas apmąstyti, ar tikrai liaudies muzikantas yra „atlikėjas“, jei mąstysime apie profesionalaus atlikėjo sampratą. Kita vertus, sąvoka „stilius“ XX a. pabaigos muzikologijos moksliniame diskurse taip pat išplėtė turinį, buvo perkeista. Kaip tikimybinio pobūdžio fenomenas ši kategorija apmąstoma Leonardo Bunce'o Meyerio monografijoje *Style and Music: Theory, History, and Ideology* (1989).

prado kol kas neįmanoma ne tik autentiškai „atlikti“ standartinio išsilavinimo atlikėjams, bet ir vizualiai natografiškai formalizuoti. Dainologijos bandymų folklorišką dvasią paženklinti natų grafikoje pionierė buvo J. Čiurlionytė. Dar 1940 m. užrašytose melodijose mažomis rodyklėmis ji žymėjo tonus, kurie liaudies dainininkų buvo natūraliai aukštinami ar žeminami. Vėliau, šifruodama dzūkų dainų melodijas, specialius mikroalteracijų ženklus taikė G. Četkauskaitė, be to, panašių ypatybių ji išvelgė ir šiaurės bei rytų Lietuvos (aukštaičių) melodijose (1998).

Grįždami prie J. Širvio kaip pavyzdinio lietuvių kaimo muzikanto antropologinio portreto, turime stabtelėti, nes ne viskas darniai sutelpa į etnomuzikologų išvestus apibrėžimus. Jo socialinės gyvensenos faktai priešinosi jaunesniosios lietuvių tradicinių muzikantų, tęsiančių kaimo, miestelio ar giminės muzikavimo tradicijas, apibūdinimams (Grašytė 2016: 214). Pirmiausia, J. Širviui nepritaikomas muzikanto profesijos komercializacijos požymis. Keblumų kelia ir *Lietuvių etnografijos enciklopediniame žodyne*³¹ brandesnio liaudies muzikanto charakteristikoje įsiterpęs būdvardis „raštingas“. Gimtosios kalbos požiūriu, J. Širvys buvo tik iš dalies raštingas – mokėjo skaityti (iš kantičkų), tačiau nemokėjo rašyti, o matematiškai buvo neraštingas – nei pažinojo skaičius, nei mokėjo skaičiuoti. O štai muzikos raštingumo požiūriu buvo visiškai beraštis. Tevokas Justinas Justinėlio daug ko neišmokė, o Aleksandravėlės pradžios mokyklos, tikėtina, šis nelankė. Dukra Verutė pasakojo, kad kai tėvui reikėdavo pasirašyti, senybiškai dėdavo kryžiukus³². Apie tai yra prisipažinęs ir pats:

Tevokas pramoke skaityt. Anas ir rašyt makėja ne blogiau kaip mokslus ėjįs kitas. Skaitydavam švintųjų raštus, gesmynėlius: kaip švintieji ti gyvena. Tadu, žiūredamas pralungų in abelį su abaliais, pamislindavau, kad ir anys sava gyvenimų varga, ale ir savas mislis turėja. Matai, maž dunguj kiteip negu un žemes. Kų ti žinasi? [...] Natų, kaip tamsta sakai, ašenai nepažįstu. Ir tevokas nepažinoja. Griežiu visa kų iš galvas (Žilinskaitė 1988: 110–111).

Kad pagrindinis Degučių kaimo muzikantas negriežė vestuvėse, rodo 1961 m. įvykusių dukros Verutės vestuvių nuotrauka: Justiniukas laiko alaus užboną, o armonika groja pats jaunikis Viršila. Priežastis, matyt, buvusi gilesnė nei nelaiminga Vaižganto sukurto Mykoliuko meilė, ji veikiau siejosi su muzikos raidos „lūžiais“ ir

31 *Lietuvių etnografijos enciklopedinio žodyno* straipsnis liaudies muzikantą apibrėžia kaip „žmogų, grojantį per pasilinksminimus. Jis būdavo kilęs iš muzikantų giminės ir groti pamokytas tėvo ar senelio arba išmokęs pats. Dažniausiai muzikantas mokėjo groti iš klausos, keliais muzikos instrumentais, dažnas buvo raštingas, turėjo amatą arba ūkininkavo. Nuo XX a. pradžios muzikavimas kai kuriems muzikantams tapo antruoju, o kartais ir pirmuoju pragyvenimo šaltiniu“ (LEEŽ: 188).

32 Iš autorės pokalbio su Veronika Viršiliene (Širvyte; 2024-12-30).

vertybėmis. Kintant lietuviškų vestuvių muzikavimo tradicijai, sovietmečiu įsitvirtino muzikanto–linksminojo, konferansjė, dainų užvedėjo ir dainuojančio muziko vaidmuo. Tradiciją modifikavo ir vadinamoji populiarioji, estradinio skambesio muzika. Justinėliui, prigimtinės kultūros, kurios aksioma yra vietiškumas ir įsišaknijimas (angl. *rootedness*; Vaitkevičienė 2012: 4), atstovui, naujos muzikanto funkcijos ir pati muzika, matyt, buvo svetima. Tokiai muzikai jis instinktyviai priešinosi, netgi mažai jos girdėjo (skurdžiuose, atkampiuose namuose nebuvo nei radijo aparato, nei televizoriaus, anei jokio patefono). Jo muzikos garsai toliau išreiškė tai, ką jam šnabždėjo atmintis, tradicija, jausmas, meninė trauka, virš būties pakylėta etninė sąmonė, – visa tai perėmė iš tevoko ir nešiojo arti savo širdies. Apskritai groti sovietmečio transformuotą „liaudišką“ muziką vengė ne vienas vyresnės kartos liaudies muzikantas. Etninės kultūros išpažinėjai „nesugebėjo, o galbūt ir nenorėjo taikytis prie plintančios populiariosios muzikos kultūros ir greitės muzikos stilių kaitos“ (Grašytė 2016: 225).

Tokią muziką J. Širvys išmainė į griežimą sau pačiam bei per Aleksandravėlės miestelio, Gegužiškio ir Degučių kaimų *mojavas*, taip pat jaunimo pasilinksminiuose. Jaunimo linksmybės kartais vykdavo Širvių sodybos kieme, trukdavo ir iki gilaus vidurnakčio, tačiau tokių pasilinksminimų vasarą kaime „verdant darbams“ retėjo. Kaip ir nepamiršamas tevokas Justinas, sūnus muzikavo iš atminties, perimdamas ir perduodamas ne „užrašytą“ etninės muzikos variantą, bet gyvą, gryną, savaiminę kūrybą persmelktą aukštaitiškos kultūros paveldą. Dažniausiai smuikudavo vienas, su prigimtiniu užsidegimu griežė polkas, kadrilius, kazokus, liaudiškus valsus ar padispanus. Visa tai sugėrė momentinės kūrybos atradimus ir pomėgį „gražinti“ muziką. Meilę savo skripkelei Justinėlis yra išpažinęs ne tik muzika, bet ir žodžiu: „Smuikų sava labiausiai myliu. Tevokas išmoke [griežti]“ (Žilinskaitė 1988: 111). Kaip neginčijamą tiesą citavo savo orakulą – tevoką, sakydavusį: „Smuika muzika pati gražiausia, ale ir sunkiausia“ (ten pat). Justiniuko pasiruošimo sakraliam ritualui – muzikavimui – įspūdį vėliau pagaviai perteikė V. Žilinskaitė, prisimindama, kaip 1972 m. viduvasario vidudienį užėjo į kuklią Degučių kaimo trobą ir šeimininką paprašė padainuoti (ten pat: 106–107). Perpasakojant V. Žilinskaitę,

atsikėlęs nuo liesų barščių lėkštės Jonas dingo už spintos. Apsirengęs švarius baltinius, apsiavęs batus ir susišukavęs muzikantas, vietoj dainos pasiėmęs smuiką, nužvelgė mus skvarbiom rugiagėlių akim, trumpai pamatavo išdidžiu žvilgsniu ir, nieko nesakęs, pradėjo griežti. Polka, tik labai laisva, improvizuota. Sudiržusiais pirštais užgauta kliuvinėjo nata – kamuota, nerangi, tarsi pati medinė būtų...

Griežiko muzikos skambesys buvo neatpainiojamai susipynęs su vizualiu muzikuojančio kūno judesių „retorikos“ įspūdžiu. Justinėlio meninė sąmonė priešinosi

dramatiškiems savojo meno pokyčiams. Uždaras, introspektyvus, gamtameldiškas jo pasaulis gyvavo, savitu greičiu sukosi po saule ir buvo kurčias jo paties kuriamo meno harmoniją trikdančioms grėsmėms.

Apibendrinama jo laikmečio pokyčius etnomuzikologė Varsa Liutkutė-Zakarienė atkreipė dėmesį, kad J. Širvio jaunystės metais į lietuvišką kaimą plūstelėjo „pasaulio mados“, keitėsi buitis, apranga, jaunimo linksminimosi būdas, taip pat ir dainuojamos dainos. Ji atkreipė dėmesį ir į sutautosakėjusias literatūrinės kilmės dainas, kurių tekstus rašę įvairūs autoriai – Antanas Baranauskas, Antanas Vienažindys, Pranas Vaičaitis, Zigmas Gėlė, Liudas Gira, Maironis ir kt., kartais – vietiniai, kaimo poetai.

Tokie tekstai apaugdavo vietiniais intarpais, dažnai būdavo pakeičiama viena kita eilutė ar net ištisi posmai. Melodija taip pat prisitaikydavo prie to meto muzikinės tradicijos – kartais įgydama sunkiai atpažįstamus, labai nutolusius nuo pirminio varianto pavidalus, o kartais tik detalėmis prisitaikydama prie vietinės tradicijos³³.

Kodėl Jonas Širvyas nedalyvavo lietuvių muzikinės tradicijos kaitos procese, kuris reiškėsi į Lietuvą plūstelėjus „pasaulio madoms“, ir nepriėmė tradicijoje vykstančių (įvykusių) transformacijos pokyčių, aiškėja ne tik iš jo santykio su vestuvių muzika, bet ir iš prigimtinės kultūros esmės. Dėl daugybės minėtų aplinkybių abejotina, kad jis būtų perdainavęs literatūrines dainas arba „poetų kūrinius, sklidusius ir gyvavusius tautosakai charakteringu būdu“ (Ramoškaitė 2005: 127). Į klausimą, ar buvo perkonstravęs bendruomenės tradicinių dainų, sukūręs savų dainų bei savitų kūrinių smuikui, turėtų atsakyti atidus jo kūrybos peržiūrėjimas. Prigimtinio talento muzikantų repertuare neretai koegzistavo ir mėgėjiška savaiminė liaudies muzikantų kūryba; natūralus etninės kūrybos savaimingumas – vienas pamatinių prigimtinės kultūros bruožų (Vaitkevičienė 2012: 4). Dabarties lietuviškos savaiminės kūrybos („naiviosios“ muzikos) esmę formulavusi etnomuzikologė Aušra Žičkienė pabrėžia, kad dainuojamosios tautosakos kūryba nors reiškiasi ir miesto kultūroje, stipriau dar šaknijasi giliausiame kaime, adaptuodama muzikinės aplinkos impulsus:

Ji nesusijusi su sąmoningais išlavinto skonio kūrėjų ieškojimais ar originaliais tautinės tapatybės kūrybinių paieškų sprendimais [...], ji nėra įkvėpta tradicinių formų (2010: 111).

Galima būtų iškelti kelias J. Širvio muzikavimo ypatybes. Pirma, tai kūrybos „iš savęs“ požymis, muzikavimo savitumas, nesiekiant prisitaikyti „kaip reikia“,

33 Iš Varsos Liutkutės-Zakarienės el. laiško autorei (2024-10-18). Taip pat žr. Živilės Ramoškaitės (2005) ir Jūratės Petrikaitės (2004: 107–112) tyrimus.

lygiuotis „kaip visi“, „kaip priimta“. Antra, šioje kūryboje dainuojamąją tradiciją neretai pranoksta instrumentinė muzika, kuriai būdinga laisvesnė, individualesnė improvizacija, talkinusi savitai liaudies muzikantų kūrybai, ir tai yra reikšmingas folkloristikos dėmuo. Ir trečia, labai svarbu, kad etninės kultūros tradicijos perdėmimas vyktų iš „nesužalotos“, autentiškos prigimtinės kultūros atstovo, koks Justinėlio atveju buvo jo nepamiršamas tevokas:

Būdava, paklausau, kaip tevokas griežia, seku kožnų stygų ir klausau, klausau savįs ir savin insklausįs. [...] Šešiolikas metų pradėjau dainuot. Tevokas dainuodava, ir aš iš ja išsimokiau (Žilinskaitė 1988: 111).

XX a. pradžioje Aukštaitijoje progresuojantis vienbalsiškumas ir homofonija žlugdė autentišką kontrapunktiškąją sutartinių kryptį (Račiūnaitė-Vyčienienė 2005: 153). Lietuviškajame folklоре taip pat rodėsi etniniu požiūriu silpniau signifikuotas intonacinis žodynas, smelkėsi tautiškai neutrali, „kosmopolitinė“ melodika, pamazu radosi profesionalių liaudies muzikantų. Prigimtinė kultūra patyrė nemenkų pokyčių. Šiaurrytiniame Lietuvos pakraštyje tautosaką, dainas daugiau kaip prieš šimtmetį rinkę ir publikavę Aukustis Robertas Niemis ir Adolfas Sabaliauskas rašė:

Dabar tai su spaudos pagalba nauja kultūra dideliais žingsniais pradėjo skinti sau taką ir Lietuvos sodžiuje, bet drauge naikinti ir senąsias giesmes bei dainas, kaip seni žmonės sako, senų laikų linksmybę (Niemi, Sabaliauskas 1912: IV).

Vis dėlto Aukštaitijoje, Degučių kaime, tebegyveno autentiško muzikinio dialekto puoselėtojas, kuris, susipynus daugeliui aplinkybių, XX a. dar giedojo senąsias giesmes ir dainavo senąsias lietuvių dainas. Besiformuojančią lietuvišką sociofolkloristiką papildysiu J. Širvio būties ir meno fragmentišku liudijimu iš savo pačios potyrio.

Kadangi mano senelis, tėvas ir dėdės yra kilę iš to paties Degučių kaimo ir šiltai giminiavosi su Širviais³⁴, pasikieminėdamas ar siekdamas „dvasiškai prisiglausti“ Justiniukas dažnai užsukdavo į mano senelio Pranciškaus Žuklio sodybą Lingavą³⁵. Būdavo, ateina pas mus, pasilabina, nuolankiai nuvožia kepurę ir kukliai prisėda ant suolo galo prie pat durų. Jei ateidavo, kai troba vis dar būdavo pakvipusi pietumis,

34 J. Širvys – poeto Pauliaus Širvio pusbrolis, jis taip pat buvo mano senelio Pranciškaus Žuklio motinos O. Žuklienės-Širvytės artimas giminaitis. Degučių kaimo kapinaitėse ant jos kapo stovi Leono Žuklio 1964 m. nulipdyta ir iš betono atlieta senelės su apsikabinusiu anūku skulptūra „Giedrios viltys (senelė)“.

35 Dar XIX a. molingoje žemėje telkšojo bala. Vėliau ji pelkėjo ir apaugo velėna, o eidamas per ją žmogus linguodavo, todėl ta vieta praminta Lingaučia. Tačiau vėliau, ten kuriantis sodyboms, galbūt dėl ant kalno ošiančių beržų, ji buvo pervadinta giminingu žodžiu – Lingava.

matėsi, kad žmogutis įdubusiais skruostais nevalingai ryja seiles. Vyrų kalbos būdavusios giminiškos, trumpos, ūkiškos. O moteriškės vietoj tuščių kalbų stengėsi giminę pamylėti savaip – ne pavaišinti, bet pamaitinti, ypač jei kas dar būdavo likę nuo gardžių pietų. Nors visi gerai žinojo, dėl ko Justinėlis mus aplankė, – tai nebuvo vaišės. Apšilusį, sotų svečią Žukliai iš gryčios toliau prašydavo į seklyčią, užverdavo duris ir duodavo valią. Senelių namo seklyčioje ant sienų kabojo du smuikai, paties Pranciškaus sumeistrauta mandolina, prie lango stovėjo kelių balsų fisharmonija. Čia buvo Justinėlio rojus ir šeimininkai supratingai jam netrukdė, dar gryčioje bešnekant jį ragindavo: „Eik, pagrok ir pagiedok.“

Muzikuoti J. Širvys visada pradėdavo smuikuodamas, įsidrąsinęs grieždamas imdavo dainuoti. Dainuodamas „vingiavo“ balsą puošdamas tam tikrus tonus ar skie-menis, taikė širvišką metroritmikos laisvumą, ornamentus. Ir skripkele griežė su savo sonoristiniais ar dar būsimų kvaziišplėstinių technikų išradimais (padaužymu smičiaus galu į visus keturis smuiko dekos kampus) – ir jo muzikai tai tiko. Klausantis už sienos atrodydavo, kad griežikas ne šiaip „atlieka“ sau žinomą repertuarą, bet nuolat ieško naujo, negirdėto muzikavimo būdo ar naujos melodijos. Prisigriežęs, prisidainavęs sėsdavo prie fisharmonijos groti ir giedoti. Netrukdyti pasiryžusiems namiškiams atrodė, kad Lingavos scenoje pasirodė jau visai kitas „artistas“.

Seklyčioje neskambėjo nei polkos, nei liaudies dainos – dabar muzikavo improvizatorius, kuris „melodikų“ garsais ekstemporizuoja³⁶ nežinomas harmonijas (akordus), mezga jų sekas. Sugrubusiais pirštais spaudžiami klavišai neskambėjo nudailintomis melodijomis, dargi su akompanimentu. Keisti postfunkciniai skambesiai gaudė intuityviomis, ekspresyviomis harmonijomis. Tai buvo naujų skambesių pasaulis. Nors ant Lingavos fisharmonijos visuomet stūksojo sukrautos bažnytinių vokiškų protestantiškų choralų³⁷ knygos, Justinėlio jos visiškai nedomino – iš dalies dėl mažaraštiškumo, iš dalies dėl pasiryžimo improvizuoti savo paties muziką. Jos esmę („griežiu visa ką iš galvas“) išpažįstantis Justiniukas, mindamas „melodikų“ pedalus, intuityviai atmetė etnografinį folklorinio stiliaus dainavimą. Giedojo visai kažką kita, kas būtų artimiau, intertekstualiai atkurdamas išpūdį to, ką girdėjo bažnyčioje per mišias. Išeidavo jau sutemus. Ilgam į mano sielą įsėlindavo nenugalimas apmaudas, kad Justinėliui likimo nebuvo skirta mokytis „konservatorijose“. Tokia dvasinė savijauta neišblėsta iki šiol. Melodijos „gražinimo“, intonacijų ir ritmikos mikrochromatiškumo, laisvos metrikos pomėgis, persmelkęs

36 Lot. *extemporālis* – staigus, be pasirengimo, improvizuotas. Žodis *ekstemporizuoti* pasirodė XVIII–XIX a. muzikologijos knygoje kaip nauja sąvoka, improvizacijos sinonimas. Jis buvo vartojamas Augusto F. Chr. Kollmano (1792), Johanno Nepomuko Hummelio (1828), Carlo Czerny (1840) knygose, o pats improvizavimas buvo taikomas muzikantų praktikoje (LLKŽ: 296, 314, 853).

37 Protestantiškasis choralas (vok. *Kantionalsatz*) buvo vienas ryškiausių vokiečių baroko muzikinės kultūros simbolių. Tai buvo vienbalsių liuteronų bažnyčios choralų harmonizuotė, kuriai buvo būdinga „choralinė“ faktūra.

J. Širvio dainuojamosios bei skripkele griežiamos muzikos palikimą, išlieka kaip ryškiausi šio meniškos sielos žmogaus prisiminimai.

Dukra Verutė yra pasakojusi, kad tėvas nors nemokėjo rašyti, bet skaitė ir buvo mintinai išmokęs dainų bei kantiškų giesmių tekstus. Deklamavo ir eilėraščius – vargu ar juos kur perskaitė, o iš kur išmoko ar pats sudėjo, niekas iki šiol taip ir nežino. Poetinė pagava ir kūrybinga natūra buvo vienas iš prigimtinių Širvių giminės požymių. Dekoduodami jos apraiškas, natūraliai priartėjame dar prie vieno Širvių giminės atstovo – poeto Povilo (save vadinusio Pauliumi) Širvio (1920.IX.06 – 1979.III.27).

JONO ŠIRVIO PRIGIMTO TALENTO KONTEKSTAS

Iš kairės: Pranciškus Krasauskas, Paulius Širvyis ir jo antros eilės pusbrolis Albertas Žuklys, 1937 m. Aleksandravėlėje per Švč. Mergelės Marijos Paguodos (Patiešijimo) atleidus. *Asmeninis Liongino Žuklio archyvas*

Degučių kaimo etnoforas J. Širvyis ir poetas Paulius (Povilas) Širvyis buvo brolių Justino Širvio ir Pranciškaus Širvio (1860–1930) sūnūs. Nors poetas gimė Padustėlyje (savo motinos gimtinėje), giminėms susikeitus sodybomis nuo kūdikystės augo Degučių kaime. Pusbrolių namus skyrė tik siauras kaimo keliukas: poeto tėviškė stūksojo prie beržynėlio, Justinėlio – priešais ant kalniuko. Anksti pasiligojęs Justinėlio motinai ir mirus abiem būsimojo poeto tėvams³⁸ (tėvą vaikas palaidojo būdamas 10 metų, motiną – 12 metų), abu pusbroliai patyrė našlaičių dalią (Paulius su broliu Leonu augo ir vaikų namuose). Pusbroliai užaugo panašūs tiek gabumais, kūrybiškumu, tiek ir požiūriu į materialiąją fizinio pasaulio esmę, tačiau labai skyrėsi gyvenimo keliai. Kaip ir visi Širvių vyrai, Paulius turėjo gerą balsą, mėgo dainuoti ne tik dainas; galima sakyti, „dainavo“ jausmų nytimis

38 Pauliaus Širvio tėvai, Pranciškus Širvyis ir Barbora Širvienė-Pranckūnaitė, kilusi iš Padustėlio, turėjo penkis vaikus: Malviną, Jekateriną, Leoną, Teofiliją ir Povilą, tačiau dukros mirė mažos, užaugo tik sūnūs.

perauštus savo eilėraščius. Literatūrologės Aldonos Ruseckaitės žodžiais tariant, P. Širvio poezija yra „tokia tikra, jokios veidmainystės, jokio dirbtinumo. [...] Paulius ypatingai skaitė ir savo eiles – lyg dainuodamas, taip progiesmiu“ [3].

Šeimos albumuose likę nemaža nuotraukų, įamžinančių į gimtąsias vietas sugrįžusį poetą, tikriausiai apie 1946–1952 m. dirbusį Rokiškio, Pandėlio ar Dūkšto rajonų laikraščių redakcijose. Jaunas poetas neretai fotografuodavosi apsuptas merginų. Vargu ar atsitiktinai – juk būtent dailiosios lyties atstovės per karą jį ne kartą gelbėjo nuo žūties. Iš karo belaisvių mirtininkų stovyklos prie Minsko pabėgusį, šiltine sergantį P. Širvį apgydė ir sustiprino baltarusė. Pėsčiomis grįžęs į tėviškę jis buvo vėl sugautas vokiečių ir išsiųstas į Vokietiją darbams. Iš ten pabėgti pavyko komplikuotu būdu, įsipainiojus į romantišką istoriją. Paulių karštai pamilusi turtinga vokiekaitė Erna, kurios šeimoje jis dirbo kaip karo belaisvis, slapta išrūpino dokumentus, su kuriais iš trečio karto jam pasisekė pabėgti. Tačiau Lietuvoje šikart jį sulaukė sovietai ir ruošėsi sušaudyti kaip vokiečių šnipą. Bet gyvybę išgelbėjo majorė, pasiūlusi „šnipą“ nuvežti atpažinti į pulką, kuriame jis tarnavo per karą. Išgyvenę bendražygiai jį atpažino ir puolė karštai glėbesčiuoti. Tokios ir kitos Pauliaus gyvenimo istorijos buvo pasakojamos mūsų namuose.

Daugelyje gyvenimo situacijų P. Širvys išsiskirdavo drąsa, užsispyrimu ir neįtikėtinais poelgiais. Ir ne tik karo fronte. Aleksandravėlės pradžios mokykloje (čia vienoje patalpoje buvo ugdomi skirtingo amžiaus mokiniai) su Pauliumi mokęsis mano tėvas L. Žuklys pasakojo, kad prie lentos atsakinėjusiam mokiniui P. Širvys, o ne mokytojas suskubdavo pirmas „parašyti“ pažymį. Iš savo suolo Paulius garsiai šaukdavo patardamas: „Pone mokytojau, rašykite jam pinkius!“ Akiplėšiškos drąsos ir tikros bičiulystės nestokojo visiems klasiokams, „pinkius“ siūlydavo rašyti net nevertiems mokiniams. Jo elgesys buvo išskirtinis ir netoleruotas tarpukario Lietuvos mokyklų elgesio kodekse. Drąsa ir ištvermė pasirodė ir karo sąlygomis. Sukandęs dantis Paulius nedavė pažado nebebandyti bėgti iš nelaisvės Rytpriusiuose, nors pagavę ir žiauriai mušdami to reikalavo vokiečiai. Tarp smūgių kankintojai bėglį perliedavo šaltu vandeniu iš šulinio, vėliau numetė leisgyvį į šieną tvarte. Nepaprastos šio žmogaus ištvermės ir valios liudininkė, egzekuciją pro langą stebėjusi šeimininko, kurio namuose tarnavo belaisvis, duktė likimo valia tapo Pauliaus angelu sargu. Slapta nuo visų virtuvėje nugriebusi ką skaniau, nešdavo lauknešėlį sumuštam belaisviui gaivinti, o pamažu pavergė ir sielą. Aistringą meilę abu sutvirtino pažadu praūžus karui sujungti gyvenimus. Ruošdamasis dar kartą bėgti iš nelaisvės ir grįžti į Lietuvą, Paulius nėščiai mylimajai užrašė brolio Leono adresą – jokio kito ir neturėjo. Tačiau kai siaučiant stalinizmo siaubui po karo paštininkas atnešė broliui voką iš Vokietijos, tas, net neatplėšęs, laišką ir liepsnojančią meilę pražudė krosnies ugnyje. Pasakojimo pabaigoje prisiminimo gėlą poetas moduliavo į pritilusiu balsu, mįslinga intonacija išsakomą abejonę: galbūt jo vaikas dabar vaikšto Vokietijoje...

Kai P. Širvys įvairiomis progomis ateidavo į mūsų, kaip pats sakydavo, antros eilės pusbrolio, namus, mane visuomet stulbino jo ypatingai, tiesiog nežemiškai švelnus balsas. Atrodė, šis „dangiškas“ balsas niekaip nedera su atėjusio žmogaus fizine išvaizda. Buvo neįtikėtina, kad švelni, dainuojanti, beveik poetiškai ritminga kalbėsena gali sklisti iš sužaloto, randuoto kūno, pridengto vis ta pačia ne pirmos jaunystės „telniažka“ (dryžuotais jūreiviškais marškiniais) ir gerokai nudėvėtu apsiaustu. Kodėl prisitaikėliško gyvenimo rutiną niekinęs poetas girtuokliavo, jis pats tikrąją arba meninės vaizduotės sukurtą versiją atvirumo akimirką yra išpažinęs mano tėvui; tą išpažintį aš, paauglė, girdėjau sukiodamasi aplinkui atėjusį svečią. Poetas Algimantas Mikuta ją dešifravo savaip, poetiškai sakydamas:

Širvys gėrė, idant užsimirštų, gyveno, anot jo paties, sukandęs dantis ir suspaudęs širdį kaip granatą, kad ji nesprogtų [3].

J. Širvio ir P. Širvio meno interpretacijos kontekste galima paminėti, kad P. Širvio poeziją literatūrologai interpretuoja kaip lietuvių tautosakinės lyrikos tąsą, kaip eilėraščius-dainas. Atrodė, kad jie rasdavosi panašiai kaip ir Justinėlio dainos bei grojimas – kažkur iš anapus.

Dažniausiai nutikdavo taip, kad į svečius ar į kokį gimtadienį P. Širvys ateidavęs be jokios dovanos. Pasilabinęs teisindavosi: „Neturiu, neatnešiau nei rožių, nei gastinčiaus³⁹, bet jums padovanosiu eilėraščių.“ Nuščiuvusiam varduvininkui, šeimininkei ar šeimininkui Paulius ekspromtu padeklamuodavo personifikuotą, negirdėtą, tobulą eilėraščių, matyt, jau seniai „išnešiotą“ sieloje ar širdyje. Beje, jo eilėraštis „Neklauskit meilės vardo“ prasideda panašiai kaip skambėdavo jo pasisveikinimas: „Neatnešė jis rožių / Nei aukso dovanų, / Įpynė tik jos grožį / Gražiausiom iš dainų.“ Tolesni įvykiai rutuliodavosi bemaž pasikartojančia fabula. Apstulbęs solenizantas suzgribdavo ieškoti popieriaus ir pieštuko užrašyti jautrų, gražų eilėraščių. Tačiau prašant pakartoti, poetas nutildavo ir kartodavosi tas pats: antras kartas paprastai nepavykdavo, o jis teisindavosi sakydamas: „Negaliu pakartoti, nes man padiktavo.“ Kai kartą bendra užstalės kalba nukrypo apie tuomečių (6-ojo dešimtmečio) lietuvių poetų ir rašytojų kūrybą bei naujas knygas, mano tėvas paklausė P. Širvio, ką jis labiausiai vertinąs, kurį rašytoją vertėtų įamžinti skulptūra. Nutilęs ir ilgokai pamąstęs, Paulius tvirtai atsakė: Vincą Mykolaitį-Putiną. Patarimas ir Pauliaus nuomonė jaunam skulptoriui buvo labai svarbi: 1958 m. nulipdytas Mykolaičio-Putino biustas stovi jo vardo memorialiniame bute-muziejuje Vilniuje. Beje, ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje Vileišių rūmuose.

Kriaunų, Antazavės, Obelių ar Rokiškio apylinkėse meniškesni valstiečiai neapsiribodavo viena saviraiškos sritimi. Galbūt poveikį darė iš Sankt Peterburgo

.....
39 Gastinčius – lauktuvės, dovana, paprastai iš valgomų daiktų (LKŽ-e).

atpūstos muzikos mados, nes nemažai Aukštaitijos jaunimo, jų senelių, tėvų dar iki revoliucijos buvo dirbę šiame mieste. Aukštaitijoje buvo matomos Rokiškio grafų Tyzenhauzų ir Pšezdziekių kultūrinės iniciatyvos (paveikslų ir muzikos instrumentų kolekcionavimas). Profesionaliai muzikai itin svarbi buvusi 1883 m. į Rokiškį atvykusio čeko Rudolfo Lymano (1855–1904) įsteigta muzikos mokykla. Būtent šios mokyklos auklėtinio Juozo Gruodžio (1884–1948) pedagogika ir po tautinės lietuvių modernios muzikos vėliava ugdomos mokinių kartos išaugino galingą Lietuvos kompozitorių mokyklos „medį“ (Daunoravičienė–Žuklytė 2016: 514).

Širvių giminės vyrai taip pat buvo universalūs, kaip dabar sakytume, tarpdisciplininiai, tarpsritiniai, performatyvūs menininkai. Muzika, skambėjusi Degučių kaime, visko neišsėmė, nes Aukštaitijos meniškų žmonių saviraiška dažnai buvo platesnio diapazono. Kaime įsikūrė iš Peterburgo sugrįžęs Justiniuko giminaitis, minėtasis Pranciškus Žuklys. Muzikavo jis pats ir penki jo sūnūs (Vladas, Albertas, Leonas, Lionginas ir Julius) – šeimos kapela: du smuikai, mandolina (ją buvo sumeistravęs šeimos galva Pranciškus), fabrikinė gitara, akordeonas, būgnai. Dar dažniau broliai Žukliai grodavo spontaniškai susiburdavusiuose ansambliuose, instrumentinę jų sudėtį papildydavo tai armonika, tai klarnetas ar kitas instrumentas. Grodavo populiarių repertuarą: polkas, valsus, padispanus, krakoviakus, kadrilius ir kita⁴⁰. Tokia muzika skambėjo Degučiuose.

Širvių giminė pasižymėjo puoselėjamu giminiavimusi. Širviai ne tik noriai vieni kitus lankydavo, bet ir laikė tai savo pareiga. Natūralius giminystės ryšius ypač palaikė Pranciškaus Žuklio motina O. Širvytė–Žuklienė. Matydamas Justinėlio (Jono) gabumą, Pranciškaus sūnus skulptorius Vladas Žuklys (1917–2013) griežęs smuiku, fisharmonija, netgi vargonavęs, Justiniukui buvo davęs į namus groti vieno balso „meliodikus“, kurių dupleles reikėjo minti kojomis. Spausdamas klavišus J. Širvys dažniausiai kartu giedodavo. Jo muzikavimo džiaugsmas matydavosi net vizualiai: su tokiu jausmu jis energingai spaudė klavišus, supindamas tai, ką girdėjo bažnyčioje, ir tai, kas veržėsi iš jo paties fantazijos ir proto gelmių. Ilgai su giminaičiu bendravęs V. Žuklys yra paliudijęs, kad jis

viską grojo iš klausos [...]. Pareidavo iš bažnyčios ir iš atminties atkartodavo giesmes – gieda ir akompanuoja. [...] Jonas Širvys turi gamtos dovaną, menišką dvasią, kurią skurde ir nuolatiniam darbe [...] išsaugojo nepažeistą. [...] Jis – gamtos vaikas, jame viskas tikra (Žilinskaitė 1988: 112).

Namo priestate, kur gyveno Justiniukas, virš meliodikų ilgai kabojusią tevoko paliktą skripkelę vėliau pakeitė fabrikinė, kurią paaugusi dukra Veronika sovietmečiu nupir-

40 Aukštaitijos liaudies muzikantų-smuikininkų ansamblius ar kapelas, jų repertuarą, griežimo specifiką, žanrų sistematiką savo tyrimuose yra aptarusi etnomuzikologė G. Kirdienė (2000, 2005, 2006).

ko parduo tuvėje. Ypač muzikaliems ir muzikuojantiems žmonėms Lietuvos kaimuose buvo įprasta pasidirbti ir savo instrumentą. Savamoksliai meistrai ne tik didžiudavosi dailiai išlenkę bačkų šonus, bet konkuruodavo meistraudami ir kur kas daugiau pastangų reikalaujančias smuikų ar mandolinų dekas. Kukliose Degučių valstiečių pirkiose pokariu jaukiai sugyveno taip pat keli menai – muzika, kalvystė ir drožyba.

Kalbantis su J. Širvio anūku Leonu Viršyla iškilo faktas, kad dar viena nuo svetimų akių slėpta Justinėlio meninės saviraiškos dalis buvusi meistrystė, medžio drožyba – kokių 30 cm aukščio ar mažesnių šventųjų statulėlių ir šiaip visokių žmonių, gyvulėlių figūrėlių skaptavimas iš medžio. Pasak anūko, senelis labai mėgo drožti mūkeles, Jėzusėlį ant kryžiaus, spygliuotą jo vainiką, ratelius, gyvulėlius, žvėrelius ir kita. Skulptūrėlių rankas ar kojas išdroždavo atskirai ir vėliau pritvirtindavo prie pagrindinės figūros. It teisindamasis, J. Širvys yra sakęs: „Ir tėvas makėja pjaustyt, karpyt. Pielnikų instaisis turėja“ (ten pat: 111). Kur dabar jo išdrožtos skulptūros, niekas nežino – gal pats autorius kitiems išdalino ar suslėpė nuo įtarių akių. Paraginti dukra Veronika ir anūkas Leonas skulptūrėlių ieškojo gryčios pastogėje, tačiau kol kas nieko nerado. Artimi žmonės liudija, kad Justinėlis sumeistraudavo ir ūkio padargus, ratus, vežėčias, rogutes, vežimaitį, yra padirbęs ir visą vežimą.

UŽSKLANDA

Mirus kuriam Degučių kaimo žmogui, Jonas (Justinėlis) Širvys nekantriai ragindavo Marcijoną: „Greičiau einam tinoj.“ Net neprašomas eidavo į laidotuves giedoti šermenyse ir iš senovinių kantičkų iki išnaktų giedodavo gedulines giesmes. Per mojaus pamaldas vadovaudavo, kadangi turėjo gerą balsą, buvo tikintis krikščionis ir gerai žinojo pamaldų eigą. Degučių kaimo žmonės jį tarpusavy pelnytai vadindavo „kunigu“. Justinėlis iš maldaknygės skaitydavo reikiamas maldas, iš kantičkų užvesdavo giesmes, kurias kartu giedodavo visi susirinkę. Pasakodami apie Degučiuose, kartais ir pas kaimyną Joną, vykdavusias *mojavas*, kaimo žmonės prisimena atmintin įstrigusius juokingus pamaldų momentus. Padykęs kaimo jaunimas prisigaudydavo gegužės mėnesį ore masiškai skraidančių karkvabalių (grambuolių) ir paleisdavo į *mojavas* švenčiančiųjų kambarį:

Karkvabaliai skrisdavo į žvakių šviesą, kartais net nuversdavo žvakę. Justinėlis viduryje maldos imdavo mosuoti rankomis, vaikyti sakydamas „šiš“. Ir gaudavosi visiems labai juokingai: „Sveika Marija, malonės pilnoji, šiš, [...] šventoji Marija, Dievo Motina, šiš [...]“. Po *mojavų* Jonas dažnai imdavo savo skripkelę ir grodavo, o jaunimas linksminavosi, šokdavo net iki paryčių⁴¹.

.....
41 Iš pokalbio su Birute (2024-04-06).

J. Širvio dukros Veronikos bendraamžė Julija taip pat laikėsi nuomonės, kad, panašiai kaip ir jaunimo išdaigų su karkvabaliais atveju, J. Širvyys nelabai suprato humorą, užuominas. Ji pasakoja:

Aš ir Jono dukra Veronika tais pačiais metais susirgome kažkokia tuo metu paplitusia vaikiška liga. Buvom nuvežtos pas Mičiūnų kaime gyvenusį felčerį Izidorių Klišonį⁴². Reikėjo po 30 litų mūsų vaistams. Mano tėtis paskolino Jonui Širviui 30 litų, kurių, besikeičiant valdžioms ir pinigams, Jonas niekada taip ir negrąžino. Sutikęs Joną, mano tėtis jam sakydavo: „Jonai, aš tau šitą mergytę padirbau“, atseit, jo dėka ji pagijo, o Jonas nesuprasdavo ir labai pykdavo⁴³.

Aleksandravėlės gyventojui Simonui, draugavusiam dabar su jau mirusiu Justiniu-ko anūku Antanu, įstrigo į atmintį, kaip Justiniukas jiems duodavo pasivažinėti „motorinka“, kaip aistringai mindavo pedalus grodamas savo „vargonėliais“ ir giedodavo. O skripkelė visada kabojo virš vargonėlių. Pasak Simono, „jis buvo senybinis žmogelis, mažakalbis, mažai kada šypsodavo, paprastas, žemo ūgio ir su ūsiukais kaip šepetys žilais“⁴⁴. Anot amžininkų prisiminimų, visą savo gyvenimą Justiniukas buvęs romus, gražios dūšios, daug iškentęs, meniškas ir geras žmogus, pamintas po Marcijonos padu. Trumpai tariant, virš buities pakylėtas kaimo žmogelis, švietęs vidine šviesa. Jis negarbino jokių materialių dalykų, ir šiaip atrodė, kad šis gamtameldiškos pasaulėjautos žmogus dvasia linko ne prie žemiškų rūpesčių, ūkio darbų, o aukščiau – prie meno, buvo atsigręžęs ne į fizinį pasaulį, kaip ir Vaižganto herojus „šypsojo kitam pasauliui, su kuriuo jis bendrauja kitiems neregimu būdu“ (Vaižg: 52). Tiesa, Justinėlis šypsodavosi retai. Niekuo giliau nesidomėjo, nei politika, nei valdžia⁴⁵. Pasitelkiant Vaižganto žodžius apie Mykoliuką, „[d]irbo tylomis, kalbėjo tik kas reikia“ (ten pat: 51). Nebuvo labai religingas ir bažnytinio kanono požiūriu. Retokai eidavo į laikrodžių fasado bokštelyje papuoštą ir 1796 m. statytą Aleksandravėlės Šv. Pranciškaus Serafiškojo bažnyčią⁴⁶ – nebent paskutinį rugpjūčio sekmadienį per Švč. Mergelės Marijos Paguodos (*Patiesijimo*) atlaidus. Atrodė, kad su Dievuliu bendrauja tiesiogiai. Vaižganto žodžiais iš *Dėdžių ir dėdienių* tariant, „ramutėlis, tylutėlis, bekalbis ar su vienu Dievu bemokąs kalbėtis“ (ten pat: 121). Tegyveno 76 metus. Mirė 1989 m. galvoje trūkus kraujagyslei, kaip prisimena dukra Verutė, kraujas bėgo net per burną. Savaite gydėsi Obelių ligoninėje ir savaite gulėjo namuose. Marcijona jį pergyveno aštuoniolika metų ir mirė sulaukusi 94-ių. Abu Širviai atgulė Aleksandravėlės kapinėse.

42 Medicinos felčerio Izidoriaus Klišonio iš Mičiūnų kaimo prisiminimai apie sužeistus laisvės kovotojus saugomi Obelių Laisvės kovų istorijos muziejaus archyve.

43 Iš pokalbio su Julija (Aleksandravėlė, 2024-05-07).

44 Panašius „ūsus kaip šepetį“ matome ir vėlyvosiose P. Širvio nuotraukose.

45 Plg.: „Niekur Mykoliukas nėjo, niekur nesikišė, niekuo nesisielėjo“ (Vaižg: 53).

46 Mūrinę Aleksandravėlės bažnyčią 1782–1796 m. pastatė dvaro savininkas Ignas Morikonis.

Bendravimo su J. Širviu suformuota patirtis palieka įspūdį, kad jo muziką menkai paveikė ekspansyvi XX a. civilizacijos pažanga bei radikalūs liaudies kultūros plėtotės reiškiniai. Tai grindžia etnokultūros vietiskumo, išsakinijimo holistinėje kultūros sistemoje tezė, tačiau negali paneigti etnocentristų (vadinamųjų evolucionierių) įsitikinimo, kad „civilizuotų“ ir „primityvių“ tautų skirtis yra aplinkos, kultūrinių ir istorinių aplinkybių rezultatas. Etiudo autorė į universalias absoliučias sociokultūrinės matricas žvelgia skeptiškai. Tad diskursas remiasi kultūrinio reliatyvizmo pozicija, skatinančia konkretaus subjekto savistabą, mentalitetą bei elgseną interpretuoti Aukštaitijos krašto kaimo kultūros kontekste. Svarbiausiojo herojaus gyvensena bei socialinis kontekstas čia interpretuojamas remiantis intrakultūrinėmis XX a. rokiškėnų kaimo gyvensenos praktikomis, neeksponuojant ekstrakultūrinio gyvenimo modelių normų bei vertybių.

Lietuvių etninės tradicijos smelktis į akademinės muzikos raidą yra labai reikšminga pastarąją signifikuojant tautiniu požiūriu. Tai daugiau kaip prieš šimtmetį Mikalojaus Konstantino Čiurlionio išsakytas priesakas Lietuvos profesionaliosios muzikos perspektyvai:

Mūsų *credo* – tai mūsų seniausios dainos ir mūsų ateities muzika. [...] [Ir] atsiminkime, jog lietuvių kompozitoriaus vienas tikslas – lietuvių muzika (Čiurlionis 1960: 316).

Nacionalinės kultūros identiteto svarbą šiandien pabrėžia ir F. Bajoras, ragindamas

kurti iš savo kultūros gelmių. Esi gimęs čia, augęs ir jau turi tai įsisavinęs. Įsiklausyk į save, kas ateina iš tavo aplinkos, ir tada būsi savitas. Perteiksi visą mūsų tautos aurą [2].

J. Širvio muzikos reflektuojama lietuviškoji unikalioji esmė izomorfiškai permelkia visą Lietuvos etnomuzikinę kultūrą. Šio liaudies muzikanto kūryba (kaip struktūros elementas) interpretuojama kaip visuminės lietuvių muzikinės etnokultūros sistemos faktas.

INTERNETO ŠALTINIAI

- [1] J. Širvio vokalinės ir instrumentinės muzikos įrašų komplektas, LMTA Muzikinio folkloro archyvas · omeka (<https://etnomuzikologai.lmta.lt/item/57066>).
- [2] Rasa Murauskaitė-Juškenė. „Feliksas Bajoras: turime kurti iš savo kultūros gelmių“, *LRT*, 2024 m. spalio 12 d. (<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2383872/feliksas-bajoras-turime-kurti-is-savo-kulturos-gelmiu>).
- [3] Mindaugas Jackevičius. „Tragiško likimo poetas naktimis negesindavo šviesos“, *Delfi*, 2017 m. sausio 8 d. (<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/tragisko-likimo-poetas-naktimis-negesindavo-sviesos.d?id=73317542>).

ŠALTINIAI

- AM – *Aukštaičių melodijos*, parengė Laima Burkšaitienė, Danutė Krištopaitė, Vilnius: Vaga, 1990.
- KF – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Mokslo centro Muzikinio folkloro archyvo fonoteka.
- KLF – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Mokslo centro Muzikinio folkloro archyvo fonoteka.
- KTR – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Mokslo centro Muzikinio folkloro archyvo rankraštynas.
- LEEŽ – *Lietuvių etnografijos enciklopedinis žodynas*, sudarė Birutė Kulnytė, Elvyda Lazauskaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015.
- LLKŽ – Kuzavinis Kazimieras. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas. Dictionarium Latino–Lituanicum*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- LKŽ-e – *Lietuvių kalbos žodynas*: pataisyto *Lietuvių kalbos žodyno* (1–20, 1941–2002) elektroninė versija (www.lkz.lt).
- MFA F – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Mokslo centro Muzikinio folkloro archyvo fototeka.
- ObKr – Vyčinas Evaldas (par.). „Instrumentinė muzika“, in: *Obeliai. Kriaunos, (Lietuvos valsčiai)*, Vilnius: Versmė, 1998, p. 779–835.
- Vaižg – Juozas Tumas-Vaižgantas. *Kas buvo ir kas yra*: prozos rinktinė, sudarė Ilona Čiužauskaitė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2012, p. 47–184.
- VŽ-e – *Vietovardžių žodynas*, sudarė Aldonas Pupkis, Marija Razmukaitė, Rita Miliūnaitė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, elektroninė versija (<http://vietovardziai.lki.lt>).

LITERATŪRA

- Ambrazevičius Rytis 2020. „Tradicinio dainavimo stiliaus tyrimo metodika. Dinamika ir greitas garso aukščio kitimas“, *Tautosakos darbai* 60, p. 94–110.
- Baika Albertas Vytautas 1994. *Kaimo armonikos*, Vilnius: Pradai.
- Četkauskaitė Genovaitė 1998. „Pratarmė“, in: *Aukštaičių dainos: Šiaurės rytų Lietuva*, sudarė ir parengė Genovaitė Četkauskaitė, (*Lietuvių liaudies muzika* 2), Vilnius: Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyrius.
- Čiurlionis M. K. 1960. *Apie muziką ir dailę: laiškai, užrašai ir straipsniai*, paruošė Valerija Čiurlionytė-Karužienė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- Daugirdaitė Vilma 2006. „Folklorinės patirties apraiškos gyvenimo pasakojimuose“, *Tautosakos darbai* 32, p. 214–222.
- Daunoravičienė-Žuklytė Gražina 2016. *Lietuvių muzikos modernistinės tapatybės žvalgymas*, Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
- Grašytė Toma 2016. „Šiandieninis tradicinis muzikantas Lietuvos kaimo ir miestelio bendruomenėje“, *Tautosakos darbai* 52, p. 213–230.
- Kirdienė Gaila 2000. *Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje*, Vilnius: Kronta.
- Kirdienė Gaila 2005. „Aukštaitiškos ir žemaitiškos tradicijų sampyna Ciprijono Niauros smuiko muzikoje“, *Tautosakos darbai* 22 (29), p. 135–153.
- Kirdienė Gaila 2006. „Aukštaičių instrumentinių šokių repertuaras“, in: *Aukštaičių tapatumo paieškos*, sudarė Vitalija Vasiliauskaitė, Kaunas: Žiemgalos leidykla, p. 150–160.
- Kirdienė Gaila 2015. „Jonas Ragažinskas: liaudies muzikanto biografija“, *Liaudies kultūra* 5, p. 53–67.
- Meyer Leonard B. 1989. *Style and Music: Theory, History, and Ideology*, Philadelphia: The University of Pennsylvania Press.
- Niemi A. R., Sabaliauskas A. 1912. „Prakalba“, in: *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje*, Dr. A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliausko surinktos, Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia, p. III–XII.
- Petrikaitė Jūratė 2004. „Žvilgsnis į sutautosakėjusias tautinio atgimimo metų ir tarpukario lietuvių kompozitorių dainas“, *Tautosakos darbai* 20 (27), p. 107–114.

- Račiūnaitė-Paužuolienė Rasa 2011. „Šiuolaikinių gyvenimo istorijų bei asmeninės patirties pasakojimų analizės ypatumai“, *Lituanistica* 57 (2), p. 188–197.
- Račiūnaitė-Vyčiniene Daiva 2005. „Vienbalsumas šiaurės rytų Aukštaitijoje: vėlesnės monofoninės dainos“, *Lietuvos muzikologija* 6, p. 150–160.
- Ramoškaitė Živilė 2000. „Jadvygos Čiurlionytės folkloristika iki 1940-ųjų metų“, *Tautosakos darbai* 12 (19), p. 141–153.
- Ramoškaitė Živilė 2005. „Daina ir atlikimas: santykio variantai“, *Tautosakos darbai* 22 (29), p. 125–134.
- Siaurukaitė Gailė 1992. *Lietuvių liaudies priešpriešos žaidimai ir šokiai*: diplominis darbas, Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
- Stundžienė Bronė 2008. „Folkloras kaip naujas kultūrinis tekstas“, *Tautosakos darbai* 35, p. 25–37.
- Šaknys Žilvytis Bernardas 1996. *Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje*, (*Lietuvos etnologija* 1), Vilnius: Pradai.
- Vaitkevičienė Daiva 2012. „Apie mūsų prigimtinių kultūrą“, *Liaudies kultūra* 4, p. 1–6.
- Vyčinas Evaldas 1998. „Obelių krašto muzikantai“, in: *Obeliai. Kriaunos, (Lietuvos valsčiai)*, Vilnius: Versmė, p. 637–657.
- Zemtsovsky Izaly 1996. „The Articulation of Folklore as a Sign of Ethnic Culture“, *Anthropology & Archeology of Eurasia* 35 (1), p. 7–51.
- Žičkienė Aušra 2010. „Folkloras dabartyje: ar stovime prieš pabaigą?“, in: *Nepriklausomybės 20-metis: kultūros lūžiai, pokyčiai ir pamokos, tapatybės problema*, sudarė Juozas Antanavičius ir kt., Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, p. 106–115.
- Žilinskaitė Violeta 1988. „Muzikai raikia ukvatas ir jaunuma...“, in: *Aš išdainavau visas daineles: Pasakojimai apie liaudies talentus – dainininkus ir muzikantus* 2, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius: Vaga, p. 105–113.